SLAVNOSTNÍ ŘEČI

D[RA.] K. SLADKOVSKÉHO.

(Celý výnos věnován spolku žurnalistů.)

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra. — Nákladem vlastním.

1878.

I.

ŘEČ

při zasvěcení praporu zpěváckého spolku „Hlaholu"

v Praze dne 14. července 1862.

Vítejtež nám, druhové „Hlaholu", vítejte bratrům svým českým, vítejte nám co sbor pěvců nebeských, když po dlouhé, tuhé zimě návratem svým ve vlast naši nové zvěstují nám jaro!

Ano, dlouhá, tuhá, krutá byla zima, jaká postihla strom národní svobody české, v jehož stínu druhdy bohatá ozývala se národní píseň česká, a jehož každý list protkán byl dechem písně této!

Jedním jediným dnem podzimním, jednou jedinou ranou mrazu náhlého popleněna jest nádherná koruna osmistyleté tenkráte lípy československé, a šmahem spadly nejkrásnější listy její, i padal neustále list po listu, hynula větev po větvi, až holý jen kmen strměl k nebesům orvaný, roztříštěný, jakoby na vždy pohubený!

Umlkla pojednou národní píseň česká, zmizel národ, jenž zpěvem svým po tak dlouhé věky oslavoval vlast svou, zmizel statný lid český, skrývaje se v nejbídnější jen ještě chýži před pohromou času, a slavná, krásná jeho vlast pustým stala se rejdištěm honců cizých, nemilosrdných.

„K čemu zde ještě mrtvý ten kmen lípy zhynulé?“ rozléhal se od jihu i od severu, od západu i od východu divý ryk cizinců po zbídnělé vlasti české, „vymýťme jej úplně, aby bez překážky šířiti se tu mohly větve sousedního dubu našeho!“

A již tisícero seker záhubných vznášelo se nad kmenem, již hromovým praskotem ran jednotlivých otřásala se vlast veškerá, než v tom, ejhle! samým jakoby hromem ran zhoubných trhati počalo se dvěstěleté mračno mrazivé, pronikl opět oživující papršlek sluneční, zavanul větřík milostivější, a div, div divoucí! kmen, jejž nepřátelé jeho co strouchnivělý již vysekávali, kmen po dva věky hynoucí lípy československé počal se opět zelenati, a v netušenou sílu zrůstala větev po větvi.

Z těsné dřímoty své procitl opět lid český, odvážil se z temných skrýší svých, a po vlasti veškeré v tisícero sborech zazněla opět píseň česká, zazněla píseň: „Žije ještě duch slovanský — bude žít na věky!“ —

A hřímavým hlasem obořil se na plenitele lípy své národ procitlý: „Ustaňtež, ustaňtež v počínání svém bezprávním! Lípa, již vyhubiti chcete, byla životem, jest slávou otců našich, a my, věrní synové jejich, chceme ji pěstovati dále, i máme právo k tomu před bohem a před veškerým světem, neb stojí na dědičné roli vlasti naší!“

Ohromeni ustrnuli vrahové lípy! Nevěříce však sluchu svému, že by žili ještě strážní duchové stromu ztrýzněného, v krátce opět se zpamatovali, a jako zákonníci u prázdného hrobu Kristova, potměšile pravili jeden k druhému: „Kterak možno, aby lípa tato života ještě schopna byla? Orván veškerý list její, ulámána větev veškerá, roztříštěn i kmen její, a navzdor všemu tomu by se měla opět zelenati? Není možno, toť klam, toť podvod, šílení přívrženci stromu zhynulého ošemetně přes noc vroubili na něj větve cizé, ověsili jej listím cizým, avšak dílo jejich nemůže se ujmouti na kmenu mrtvém, pročež pryč, pryč s ním, ať nepřekáží dále světové rozsáhlosti dubu našeho!“

A znovu počalo dílo zhoubné, spoutána násilně ústa odvážných pěvců národních, jakým jen kde nástrojem ohavena, hubena, ničena jest lípa česko-slovanská, a aby nikdo za noční doby podvodně opět ji snad neozdobil rouchem zeleným, obklíčena jest neproniknutelnou hradbou špehounů a žoldnéřů.

Ubozí, krátkozrací! — netušili, že kmen lípy české, jakkoli proslulý v dějinách a velkolepý, vzrostl přec jen z prakořene velké, celou polovicí Evropy zapuštěné lípy slovanské, netušili, že prakořen lípového kmene českého ukrývá se v krajinách, jež zloba jejich nikdy nezastihne, netušili, že neporušený mateřský kořen světové lípy slovanské dceři své české, byť i na smrt umořené, vždy nové, vždy bujarejší ještě dodávati bude síly, netušili, že spoutaná ústa lidu českého šeptmo ještě sobě popěvala: „a přece žije duch slovanský, i bude žít na věky!“

A tak opět po dvanáctiletém marném namáhání s úžasem nyní hledí na lípu československou nepřátelé její, kterak vždy mocněji a mocněji rozvíjí nadějné větve své, kterak vždy živějším odívá se rouchem zeleným a kterak v krátce opět skvíti se bude květem tak zdarným, tak bohatým, jako za nejslavnějších dob otců našich!

Vyskytliť se ještě sadařové cizí, kteří uměním svým nepřirozeně rozpínati chtějí větve dubu sousedního nad lípou naší, aby nedostalo se jí slunce životního, i aby tak zakrněti a úplně zahynouti musela. Avšak vzdor všem závistným sadařům cizinským co den utěšeněji a rychleji zmáhá se lípa naše, a jen když nebe zůstane příznivo, v brzce opět povznese se nádherná její koruna i nad bývalou výši svou, a uměle nad ní rozestřený list cizý prachem lehne kol jejího kmene.

A přízeň nebe neodvrátí se více od lípy naší, neb kdož obával by se ještě mrazů krutých, kdož nevěřil by v trvalost nastávající doby jarní, když po veškeré již obloze nebeské skřivánka utěšený rozléhá se popěv?

Pryč tedy již, všeliká malomyslnosti, pryč, všeliká pochybnosti, z hloubí srdce svého zaplesej národe československý, neb po dvěstěletém hrobovém tichu zjevili se opět pěvci tvoji národní, slavnost dnešního dne věští nepřerušené již trvání zpěvů jejich, slavnost dnešního dne jest rukojemstvím, že lípě tvé trvalé již vrátilo se jaro, slavnost dnešního dne májovou jest slavností vzkříšení a novuzrození tvého!

Na nejvyšší vrchol lípy naší pevně upínají dnes pěvcové „Hlaholu“ slavnostní prapor svůj, aby kolem něho i ostatní sborové pěvců českomoravských vztýčili korouhve své, a tak po

veškerých vlastech československých jedním velebným rozléhalo se hlaholem: „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti!“

Ne marná jen zábava: vlast a národ i v zábavě vznešeným jest účelem veškerých pěvců československých, a jediný tento účel nechť jeví se také jediným, nepřekonatelným heslem: „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti!“

Za tímto heslem, pěvcové „Hlaholu“ a veškerých sborů československých, pějtež k srdci oněm, kteříž snad unavili se již zápasem s krutými nehodami doby minulé, aby zotavili se opět, a nadchnuti pokračovali v díle svém pro vlast a pro národ!

Pějtež k srdci oněm bratrům našim, kteříž neprobrali se ještě z tuhé dřímoty a lhostejnosti své k vlasti a národu, aby procitli, a zpamatovavše se rodu svého odhodlaně postavili se v šik bojovníků za práva a svobodu jeho!

Pějtež k srdci oněm sestrám našim, kteréž v přeludném ještě zalíbení domnívají se, že dubový list lépe zdobiti může ňadra jejich než vonný květ lípy otcovské, pějte jim o hrdosti pramatek jejich českých na slávu otců našich, pějte jim o slavné budoucnosti národů slovanských a kmene českého, a kouzlem hlasu svého sejmětež blánu s očí jejich, aby poznaly matku svou, společnou vlast naši, aby poznaly společného nám otce Čecha, jenž žije posud v národu svém, i aby poznaly pravé bratry své, a horoucí láskou přispívaly s nimi k oslavení společného rodu našeho!

Pějte nám všem o neuhasitelné lásce k věčné pravdě a k svobodě, jak přebývala v prsou otců našich, kteříž ani plamennou hranicí kostnickou odejmouti si ji nedali, ba raději v šíropustý hrob bělohorský složili kosti své, než od ní by byli upustili!

Zbožná budiž veškerá píseň Vaše, jako posvátná jest myšlenka, již pějete, a tak, pěvcové českomoravští, dostojíte vznešenému úkolu svému, tak vyšinete se v nejdůstojnější výši umění svého, i pronikne hlas Váš srdce veškerá, aby lípa naše tím hlouběji v ně vpustiti mohla kořeny své a stala se stromem velebným, mohutným, jehož netkne se více nižádná zloba ni času ni lidu.

Již jednou osvědčila se kouzelná moc zpěvu Vašeho,*) již jednou v radostném úžasu na netušený hleděli jsme úkaz, kterak na první ozvání se hlasu Vašeho veškerá hnula se vlast českomoravská, a ze všech stran vysýlala četné sbory věrných synů svých, aby před veškerým světem slavné vydali svědectví, že žije ještě národ český a žíti bude, jelikož uznává zásluhy buditelů svých.

Šťastná, přešťastná to věštba, že hlas Váš zasvětil se oslavou muže, jenž do poslední chvíle života svého v první setrval řadě neohrožených bojovníků za blaženější budoucnost národa svého! Nechť zpěv Váš, tak jako v prvním tomto osvědčení, jest povždy věrným ohlasem nejsvětějších citů, nejvroucnějších tužeb a přání národních, a veškerý národ v radostném nadšení naslouchati bude písni Vaší; zaplesá, když v rozkoš jej vyzývati bude milostnost zpěvu Vašeho, v mužnou pohrouží se vážnost, když na svatou pokynete mu povinnost k vlasti, i k slavným vyšine se činům, když slavné příklady otců hlásati se mu budou z nadšených úst Vašich, a tak dle hesla Vašeho lnouti bude srdce k srdci, i přilnou k vlasti srdce veškerá, aby v jeden spojila se celek, v jeden národ statný, v národ český, o nějž, co o nejkrajnější břeh národnosti slovanské, roztříští se veškerá vlna rozkaceného moře nenávisti.

Naděje tyto skládá národ český v pěvce své, a odevzdávajíce Vám, milení druhové „Hlaholu“, prapor, věnovaný nejšlechetnějšími sester našich, a zasvěcený vírou, láskou a nadějí veškerého národa československého, pevně jsme přesvědčeni, že nesklame se víra, že neochabne láska, že slavně splní se naděje národa našeho, a že prapor Váš, jsa čestným praporem umění nejlahodnějšího a nejmocnějšího, vždy věrným také bude průvodcem národa československého po dráze kynoucí mu nové budoucnosti.

Nechť nikdy nezašumí prapor tento hrůznou písní bojovníků božích, nechť vždy jen utěšeným vlaje hlaholem vespolné lásky bratrské.

---

*) Při velkém koncertu o sv. Janu 1862, jejž „Hlahol“ za účastenství všech zpěváckých spolků v Čechách i na Moravě zařídil k tahu loterie ve prospěch Zdenky Havlíčkovy.

II.

ŘEČ

při slavnostném odhalení pamětní desky na rodném domku Karla Havlíčka

v Borové dne 19. srpna 1862.

„Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují, strachujte se spíše, aby duch váš věčné nepropadl smrti!“ Tímto heslem zvítězilo učení Kristovo nad modlářstvím starých pohanů, tímto heslem podnes ještě vítězí a zvítězí pravda věčná proti útokům a vzdorům všelikých nepřátel svých.

Krutý byl zápas prvních hlasatelů učení: „Miluj bližního svého jako sebe sama!“, strašná byla utrpení jejich za vznešenou a jasnou tuto pravdu, avšak prsa jejich byla obrněna kouzelným heslem: „Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují!“ a proti všem piklům modloslužebníků, proti světovému vojsku císařů starořímských zvítězilo prostých, bezbranných dvanácte učeníků nové víry, i po veškerém světě uznána jest pravda, že člověk nemá býti otrokem člověka, že všickni jsme si rovni jeden druhému, že všickni mezi sebou máme býti bratry!

A když uznána byla svatá tato pravda, když pokořili se jí veškeří mocnářové světa, kdož by se byl domýšlel, že boj

pravdy proti lži a lsti není na věky již ukončen, kdož by se byl domýšlel, že slavně skončený boj proti věku starému v nových opět objeví se podobách ve věku novém?

Avšak věčná jest pravda, věčně máme ji poznávati, věčným domáhati se jí zápasem. Kdokoliv domníval by se v marnivosti své, že ji úplně již vyhloubal, že se dále skoumati nemá, jest urputným nepřítelem jejím, a v tom zakládá se hlavně, z toho vznikl posud trvající boj za pravdu ve věku novém.

Přestalo kamenování, strouchněl kříž na Golgatě, i vznikla žíznícímu po pravdě muka nová. Hustý mrak černého dýmu daleko široko rozvalil se po obloze nového světa křesťanského, a dusil smrtelné úpění v plamenné hranici skonávajících, kteříž neuznávali ukončenost pravdy a hájili věčnost vývoje jejího.

Nepamatovalo se na učení Kristovo: „Nesuďte, abyste nebyli souzeni!“ nepamatovalo se, že byť někdy omylem a bludem, neustále přec dokonalejšího domáhati se máme poznání pravdy, nepamatovalo se, že blud sám sebou pomine, pravda však upáliti se nedá, i měl se násilně zastaviti veškeren pokrok duševní.

Avšak i proti těmto příšerám zvítězilo heslo prvních mučeníků křesťanských: „Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují!“ a duch oněch, kteří tělo své na hranici byli obětovali, na peruti pravdy věčné rozlétl se po všech končinách světa křesťanského, a zažehnav zloboha domýšlivé neomylnosti stal se nám záštitou svobody náboženské.

Uhasl strašný plamen, v nějž za živa se vrhaly oběti lidské, kacéřování pozbylo hrůzy své, v nové však roucho přioděli se odpůrci pravdy věčné, a novou zbraní pokračovali v boji krutém. Ošemetně vloudili se mezi lid a mezi panovníky jeho, obklíčili osoby těchto a pomocí jejich v novou tuhou vazbu uvrhnouti chtěli pokolení lidské.

„Lid jest dravá hyena, jež věčně pevnou držeti se musí uzdou!“ radili vladařům, jež lid skoro všude dobrovolně si byl zvolil, tajní přívrženci zrušeného otroctví starověkého; a jako modloslužebníci věku starého k vůli mrzkému prospěchu podvodně lichotili císařům pohanským, že jsou syny modlobohů jejich, ozývaly se nyní hlasy, že panovníci křesťanští, ač vesměs takřka lidem samým zvolení, jsou panovníky přímo z milosti boží, že netřeba jim přihlížeti k vůli lidu, jenž si je byl zvolil

co vykonavatele vůle své, že lid stvořen jest jen k vůli panovníkům, a že vlastní vůle těchto jest svrchovaným zákonem všelikého řádu společenského.

Lživý tento zákon zasvěcen jest jmenem „práva státního“ a kdokoliv pochyboval o pravdivosti jeho, byl smrti hodným velezrádcem na svrchované moci panovnické.

I rozevřel se strašný jícen ukrutných mučíren a žalářů, zavlnilo se širé moře zoufalými rázy k lodi přikovaných galejníků, pod tíží nesnesitelnou klonily se stromy, pěstované v sadech popravních, a meč kata pražského neosech', až lidu v hrůzu s mosteckých věží pražských krvavé čněly hlavy posledních hajitelů práv a svobod národa českého.

Vždy ještě ale v žaláři, na galejích i na popravišti ozýval se a působil mocný hlas: „Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují!“ a dříve, než se kdo nadál, zvraceti se počal osud, a první sesul se královský trůn anglických panovníků z rodiny Štuartů.

To však dle křivého výkladu rádců svůdných nestalo prý se z vůle boží, bez níž přec nezkřiví se ani vlas na hlavě člověka, to prý stalo se jen piklemi zlomyslných několika zbojníků, proti nimž tedy dále a ještě hůře se řádilo.

Tu také po vlasti francouzské strašná buráceti počala vichřice, a opět starý jeden trůn královský, trůn to starobourbonský, praskotem, celou Evropou otřásajícím, rozpadl se, a postavený na zříceninách jeho císařský trůn Napoleonův co hrůzná objevil se metla na obloze evropské soustavy státní.

I vyslechli opovržení, utiskovaní, trýznění posud národové ustrašený hlas panovníků, kteří v lepším již poznání vzývali nyní pomoc jejich proti neodolatelnému hubiteli svému, a mocí národů zachovány jsou chvějící se již trůny starých panovníků evropských.

Za vděk pak slavným slibem prohlásili před veškerým světem nejmocnější tři z panovníků osvobozených, svatou spojujíce se aliancí, že příště po všechny věky vládnouti chtějí národy sobě svěřenými jen dle zásad bratrské lásky křesťanské, a že navrátí národům staré právo jejich, aby v zřízení ústavním, volenými ze svého středu zástupci, svobodně projeviti a chrániti mohli potřeby své, i aby společně s panovníky řídili osudy svoje.

Vší silou zasazovali se přátelé poroby středověké, aby slavný ten slib mocnářů splněn nebyl, když ale v několika letech již nově zřízený trůn starobourbonský šílenou urputností rádců svých po druhé uvržen jest v temnou propast zkázy nenapravitelné, tuť po veškeré Evropě vždy mocnějšího průchodu nabývalo přesvědčení, že neblahý tento osud trůnů jest zjevnou výstrahou spravedlnosti věčné, že národové nedají se déle poutati libovůlí zarputilých nepřátel bratrské lásky a rovnosti křesťanské, a jakkoli boj ještě rozhodnut nebyl, duch oněch, kteříž v mučírnách, v žalářích, na galejích i na popravištích za právo lidské trapně avšak hrdinně život svůj byli obětovali, duch jejich vždy hlasitěji nám věštil brzké a úplné vítězství svobody občanské.

Než bohužel! dříve než rozhodnut jest boj svobody občanské proti lživému, k porobě národů směřujícímu právu státnímu, objevila se již nová, objevila se třetí podoba zápasu pravdy věčné proti bludu zhoubnému. Národové, k panovníkům svým bratrské lásky a rovnosti se dovolávajíce, zapomněli, že svatou tuto zásadu uznávati musí dříve sami mezi sebou, a právě když spojenou myslí, když spojenou silou staviti se jim bylo proti nepříteli společnému, zaslepil některé z nich zloboh vládychtivosti, i jali se někteří, zaslepeni domnělou mocí a rozsáhlostí svou, dokazovati a mermomocí vštěpovati druhým, dle zdání jejich slabším, že povolání všech národů není stejné, že jim co mocnějším k vůli zouti se musí národ slabší z obyčejů a mravů svých otcovských, že podříditi či vlastně obětovati musí jazyk otců svých rozšířenějšímu jazyku národa většího, neb jen tak odrodilému dostati prý se má osvěty, dostati prý se má blaha všeobecné svobody lidské.

V nešťastném, v přenešťastném tomto rozbroji národů nezbavených ještě okovů občanských, v zápasu tomto o svobodu národní ve všeobecné svobodě občanské zatemnil se ještě po druhém pádu francouzského trůnu starobourbonského prosvítající již obzor svobody občanské, na novo zkvétalo noční símě tmářů politických, a v dusném vedru temna děsného zanikalo símě pravdy věčné.

Tu na západě strašnou ranou hromu nebeského otřásla se země veškerá, bleskem plamenným hrůzně zasvitlo v noci číré,

a s rána nového dne do všech končin světa rozprášen byl popel bleskem zastíženého trůnu Filipa Orleanského.

Za osudné oné noci ku dni 24. února 1848, za osudné oné noci, kdy tvrdě ještě dřímala velká část národa našeho českého, za oné noci bděl již jeden z věrných synů jeho, a jako vůdce utiskovaného národa z Egyptu v pustinách pod horou Horebskou keřem plamenným, tak i on oslněn jest v prvním okamžení leskem ohně nebeského.

V brzce však se vzpamatoval, i ozval se v něm hlas vnitřní: „Nářek národa tvého na utiskovatele jeho povznesl se k výši spravedlnosti věčné, vyjdiž! abys z bídy vyvedl národ svůj.“ A když sám sobě byl na to odvětil: „Nemám jazyk v moci své tak, abych neodolatelným proudem výmluvnosti četné a mocné nepřátely národa československého překonati mohl z bezpráví jejich!“ ozval se v něm opět mocný hlas vnitřní: „K čemu tedy dlouholeté namahání tvé, aby péro stalo se ti hbitým tlumočníkem přesvědčení tvého? k čemu staleté namahání velkých duchů lidských, aby, co jazyk pro pravdu věčnou rozhlásiti s to není, rozhlásiti se mohlo tisícerými jazyky tisku veřejného? Vyjdiž tedy, a tiskem veřejným vymáhej z bídy národ svůj!“

I zmužila se tvář přemítajícího, s celou odhodlaností neoblomného ducha svého vstříc postavil se celému světu nepřátel, a co první obhájce po dva věky utiskovaného národa československého tiskem veřejným objevil se oslavenec náš, v paměti národa svého věčně slavný Karel Havlíček Borovský! —

„Ostřím meče svého donutíme vás, abyste se odřekli otcův svých!“ takovýmto laskavým hlasem oslovila roku 1848 národ československý bratrská láska a rovnoprávnosť národní.

„Ostřím meče donutíme vás, abyste oblomili tvrdý jazyk svůj, a připravovali jej, by úplně splynouti mohl s ohebným jazykem naším!“ tak vlídně nabízela se nám roku 1848 osvěta.

„Ostřím meče donutíme vás, abyste uznali nadvládu naši!“ tak roku 1848 zvala nás svoboda v oblažující lůno své.

Proti tomuto ostří meče, jímž tak strašně hrozilo se národu československému, vytasil tedy především zvěčnělý náš Havel Borovský ostří péra svého, a jakoby z ocele palcátů staročeských ukováno bylo péro jeho, neohroženě jím bodal a tepal v šik nepřátel našich, tak že tito před světem porážku

svou omlouvati se jali nerovností zbraně, vytýkajíce hrdinskému odpůrci svému, že prý v jedovinu „pravtipu samorostlého“ máčí péro své.

Než tento, věda, že zbraň jeho, právě co samorostlá a přirozená, jest také nejspravedlivější, nenechal se mýliti oulisnou výčitkou nepřátel, a neunavně stíhal a bičoval soběckou nespravedlnost jejich.

„Slavíte svého Fichte,“ volal jim do duše, *„že první dal vám podnět, abyste svrhli se sebe jho mravů a obyčejů cizých i jazyka cizého, i abyste se navrátili k mravům a k jazyku otcův svých; slavíte veškeré učence své, že vybavili vás z podruží učenosti cizé; slavíte svého Arndta, jenž první zapěl vám píseň, jíž rozníceni svrhli jste se sebe hanu nadvlády národa cizého, a to vše, co podnes sobě za největší pokládáte cnost, to vše národu československému pokládati chcete za hřích, jenž smýti se má ohněm a mečem? Či snad nám chcete dokázati, že vy ovšem sprostiti jste se musili libovlády cizé, nám však že podáváte úplnou svobodu, a že tedy brojíce proti nadvládě vaší hříšně brojíme proti svobodě? Ó vy beránkové se žaludkem vlčím, proč nedokazujete taktéž bratřím svým na moři severním, že jest to hřích brojiti proti podávané jim svobodě dánské, proč nedokazujete jim, že národnosť vaše jest pro ně v říši dánské jen věcí vedlejší, a že říšská ústava dánská má býti jim jediným základem budoucí spásy jejich? Proč schvalujete, podporujete, podněcujete i násilný odpor bratří svých proti svobodě dánské? Snad že svoboda dánská nezná a nešetří národnosti vaší? A národ československý má přijmouti za vděk cizinskou svobodou vaší, v níž dříve snad než za věk jediný neznal by více otcův svých, neznal by více sebe sama? Odstuptež, prorokové lstiví, svoboda pravá jest všem a ve všem stejna, vy ale, jako druhdy stavové středověcí, jen sobě chcete ji osobiti, jen rodu a jazyku svému. Pravá osvěta jest nežistná jako papršlek sluneční, osvěta vaše ale jest pasť, která vám sloužiti má k zasycení hltavosti vaší po velříši, sáhající od moře severního až k moři černému! Avšak, jakkoliv černé jest moře budoucnosti, vždy více bělá se již na východě i na jihu nepřehledné moře národnosti slovanské, a chceteli v žíznivosti své moře toto vysrkati, optejte se dříve otce církve Augustina, zdali děravou nádobou přelíti lze moře světové z ohromné nynější prostory jeho?“*

Tak vlastní zbraní jeho dorážel na nepřítele duch „Nár. Nov.“ a neustál, až meč nepřátelský, v prvním varu roku 1848 povrchně jen slitý, na 30 opět a několik rozdrobil se kousků, jimiž urputný dříve nepřítel nemohl pak zachrániti ani vlastní svobody své. Duch „Národních Novin“ stal se duchem ochranným národní svobody československé.

„Národ československý nemůže hleděti jinam, než k Rakousku a k Vídni!“ bylo stálým heslem ducha „N. N.“ a za tímto heslem s pevnou, snad příliš pevnou důvěrou stál k mužům, kterýmž za doby jeho svěřen byl osud říše rakouské, a o kterých se domýšlel, že, majíce sbudovati sjednocené, mohútné Rakousko budou též nahlížeti, kterak velká tato úloha nemůže se provésti jinak leč vřelým účastenstvím a tudíž svobodou veškerých národů Rakousko obývajících.

Vímeť bohužel všickni, kterak ošemetně zklamána jest důvěra tato v muže všední a krátkozraké, jimž jednalo se pouze o uspokojení jich choutky po vládě, byť i říše tím v nejhlubší upadla propasť! Leč, mohl-li kdo zklamati důvěru hrdiny našeho, čest svou on nenechal nikým zakaliti, pročež poznav nepoctivé záměry tehdejšího ministerstva co do svobody občanské, obrátil proti němu veškerou zbraň ducha svého s toutéž rázností, s toutéž neohrožeností, jakouž dříve byl stepal nepoctivost u svobodě národní.

„Ministerstvo dá oktroyovanou konstituci!“ ozval se již z Kroměříže hlas nového mocného odpůrce vlády neupřímné; *„ministerstvo dá oktroyovanou ústavu, zavede starou centralisací v novém, ještě dražším kabátě, než byl starý a položí tím základ k nové revoluci. O krátkozrakost ministerská, o hrdost a nevšímavost ke všemu, čemu nás učí zkušenost historická! Je to poctivé, s národy takto hráti a je do ustavičného neštěstí uváděti?“* A když násilně rozehnán byl sněm říšský i prohlášena jest oktroyovaná ústava ode dne 4. března r. 1849, uveřejnil Havlíček ihned výklad její, jehož peprné pravdě chtěla vláda odolati pohnáním spisovatele k soudu porotnímu, jelikož prý článkem svým hleděl oktroyovanou ústavu uvesti v opovržení. První to svizel, první to slavné vítězství pronásledovaného!

„Doufám“, hrdě zvolal obžalovaný před soudem, *„že ta vláda, která mne nyní obžalovala, brzy bude sedět na stolici obžalova-*

ného, na které nyní já stojím, a přál bych jí, aby na ní mohla seděti s tak čistým svědomím jako já!“

„Nevinen!“ zněl výrok porotců a hřímající potlesk, jásající slávy volání osvobozenému zvěstovalo obžalovatelům jeho, že proroctví obžalovance záhy se splnilo, že na místě jeho vlastně souzena a odsouzena jest vláda, která jej obžalovala.

Avšak marna jsou zaslepenci všecka znamení! Zastaven jest v Praze ústavní soud porotní a zřízen vládě ve všem úslužný soud vojenský. Hmotná síla vojenská ale nezaleká neohroženost hrdiny na duchu, jenž naopak vzdor všem výstrahám soudu vojenského neustále pravdou svou leká zlé svědomí vlády, a když tato konečně, na smrt již ustrašena, neodolatelnému odpůrci svému v Praze násilně dala péro z ruky vymknouti, roznítil se právě tím neoblomný hrdina svobody občanské v boj na život a na smrt.

„Špatný voják“, volá v hněvu spravedlivém, *„špatný voják, který hrdinsky smýšlí jen v čas pokoje, když není nebezpečenství!“* a nyní, kdy nebylo již žádného práva osobní bezpečnosti proti libovůli ministerské, nyní, kdy veškeří, i nejhorlivější obhájcové svobody z bojiště zmizeli, nyní, když nad každým slovem pravdy vznášel se meč vlády neobmezené, nyní Karel Havlíček Borovský objevil se v nejúplnějším smyslu slova co rekovný bohatýr pravdy věčné, i hájil sám a sám beze strachu a bez všeliké bázně svobodu občanskou a ústavní zřízení veškerého Rakouska.

Z Hor Kutných po veškeré vlasti v Čechách, na Moravě i v Slezsku mocně ozývající se „Slovan“ jest nesmrtelným příkladem neohrožené vytrvalosti v svatém boji za právo i pravdu, jest věčnou památkou poctivého zápasu národa československého za rovnou všem svobodu občanskou i za úplnou též rovnost a svobodu v zřízení církevním.

A tak tedy veškeré podoby, v nichž posud v dějinách lidských věčný objevil se zápas člověčenstva za pravdu věčnou, veškeré podoby zápasu tohoto k oslavě národa československého, neohroženě podniknuty a s neoblomnou vytrvalostí vedeny spatřujeme v životě dnes slaveného muže, v životě Karla Havlíčka Borovského, jenž nám i veškerému národu československému

trojí slavný zůstavil příklad hrdinského zápasu duševního za svobodu národní, občanskou i náboženskou.

Vykonal úlohu svou první vůdce národa československého na dráze veřejného tisku, upamatoval národ svůj na bývalou slávu otcův jeho a vybavil nás z poroby duševní, hlásaje nám po celý svůj život: „Nestrachujte se oněch, kdož tělo usmrcují, strachujte se spíše, aby duch váš, národní váš duch československý věčné nepropadl smrti!“ Není však dáno smrtelníku, aby obětí třeba celého života svého dokonal, co jest úlohou národa a veškerého pokolení lidského.

Slavně bojoval hrdina náš, slavně se obhájil proti poslednímu útoku zarputilých nepřátel svobody, kteříž, zrušivše sami na dlouhá leta pokoj a blaho národů rakouských, ošemetně vinili jej rušením veřejného pokoje, a s výrokem statných porotců kutnohorských: „Karel Havlíček jest nevinen!“, veškerému národu československému ze srdce vyňatým, slavně odstoupil z bojiště — nespatřil ale vlasť osvobozenou, jak národu ji byl vymáhal.

Avšak símě, jež tak hojně rozséval oslavenec náš po veškeré vlasti československé, utěšeně vzešlo, a slavnost dnešního dne skvělým jest důkazem, že bdí nad námi strážný duch jeho, že slavně započaté dílo jeho nezanikne, alebrž že národ československý pevně kráčeti bude vytknutou mu již dráhou, aby důstojně zaujal a vyplnil místo své mezi národy budoucnosti. Slavnost dnešního dne skvělým jest důkazem, že oslavenec náš neobětoval marně život svůj a že národ náš hluboce v srdce své vštípil si učení jeho. Slavnost dnešní nejskvělejším jest důkazem, že národ československý s hrdou nadšeností pohlíží a věčně pohlížeti bude na osvoboditele svého z podruží duševního, a na prvního svého vůdce na bojišti veřejného tisku v boji za svobodu a samostatnost národní.

Bdí již a neupadne více v duševní spánek národ československý, i může tudíž s utěšenou myslí pohlédnouti k buditeli svému; pročež odestři se již, roucho temné, jež zakrýváš nám ještě tvář jeho, jež světu zakrýváš kolébku křisitele našeho!

(Pamětní deska se odhalí.)

Bratří Čechové, Moravané a Slezáci!

Se zbožnou tváří pohlednětež k posvátné oné desce! Jest to kámen, mocí veřejného tisku odvalený z hrobu národnosti naší, jest to zákon národa československého, jehož ctěním a zachováním kámen ten nezvratnou stane se hradbou mezi neblahou dobou věků minulých a mezi kynoucí nám budoucností utěšenější. Ještě nevkročili jsme v zaslíbenou nám vlast úplné svobody a samostatnosti národní, ještě přebýváme na poušti, ještě mnohý a tuhý očekává nás boj, jenž ale nerozhodne se silou hmotní, alebrž duševní a mravní!

Nezvratná víra v nastávající již slavnou budoucnost živlu slovanského, nepřekonatelná láska k vlastnímu rodu svému československému, veškeré svizele pevně přetrvající naděje v konečné vítězství věčné pravdy a nelíčené svobody národní i lidské vůbec, toť jest zákon, jejž duch „Slovana“ nepomíjitelnou a všem synům Slávy zřetelnou literou vryl v onu desku, toť jest zákon, jehož horlivým apoštolem státi se má každý z nás.

Vyjdětež tedy, Češi, Moravané i Slezáci, kteříž v duchu „Slovana“ jste se zde shromáždili, vyjdětež a hlásejte veškerému světu československému, hlásejte všem národům ve vlasti české, moravské i slezské, hlásejte v obcích i rodinách svých, co zjeveno nám duchem „Slovana“, aby vírou v sebe sama národ náš z pouště licoměrné svobodomyslnosti vešel již v zaslíbenou vlast svobody bezúkladné, i aby slavnost dnešního dne svatodušní stala se slavností národa československého.

A Vy, občané borovští, z jichž středu vyšel muž, jenž první mocným perem vymáhal utiskovanému národu svému svaté právo jeho, nechť muž ten vždy živým jest příkladem horoucí lásky k vlasti a k národu Vám i synům Vašim, aby z kolébky oslavence našeho vždy jarý kol temene jeho rozvíjel se vavřín.

III.

Ř E Č

při slavnostním odhalení pamětní desky na rodném domku Václava Hanky

v Hořiněvsi dne 7. září 1862.

Vděčně pohlíží z nebezpečenství života vysvobozený k ochranci svému, vděčně také pohlížeti má národ k osvoboditelům svým od věčné záhuby duševní, i není národa za doby naší, jenž by k vděčnosti takové více byl povinován, než právě Ty, národe československý, jejž několik jen věrných obětí celého života svého vykoupilo z rozpřažené již náruči smrti.

Jako rozkácená sopka ohněm podzemním rozháraná vnitra švá v strašném vychrluje proudu, a celá města v hluboký ukrývá hrob žhavé lávy a dusného popele, tak z osudné hory bílé krvavý zaplavil proud veškerou vlasť československou, a v žhavé lávě zloby nepřátelské, i v dusném popeli nenávisti cizinské utonula národnosť naše, jakoby na věky pohřbena v černou hloubku rodinné půdy své.

Když pak za naší doby za rozličnými příčinami, mezi nimiž zejmena také uvádí se pluh orajícího rolníka, jenž náhodou zastihl báň věže, vnikalo se dovnitř země, objevily se zase velkolepé chrámy bohů starověkých, objevila se budova po budově, i otevřen jest na mnoze nyní již širý hrob, v němž hned od

prvních věků křesťanských pochována byla proslulá druhdy města světa dávného.

V posvátném obdivu procházejí se nyní cestovatelé z dalekých krajin a ze všech končin světa prostrannými náměstími a ulicemi starověkých těchto měst, v každém chrámu, v každém domě jeví se mravy a obyčeje národa starobylého, jakoby před okamžením byl tam žil ještě život svůj; avšak nižádný z cestujících celého světa za svoje neuznává mravy a obyčeje, jevící se v mrtvých městech dolnoitalských, nevrátilť a nenavrátí se více národ, jenž města tato obýval, na věky zmizel nejmohutnější jindy národ světa, národ starořímský.

Jinak souzeno jest národu našemu československému. Neníť ovšem dávno, kdy více než Starořímana, jenž by oživl nyní v hrobovém tichu vykopaných měst dolnoitalských, kdy ještě více hrůza by byla pojala Staročecha z dob předbělohorských, procházejícího se živými ulicemi staroslavné své Prahy i ostatních měst Českých. Či nebylo by každému z nás ještě hroznější, než kdyby po dlouhé nepřítomnosti domov svůj nalezl opuštěn, nebylo by každému z nás ještě hroznější, kdyby ve vlastním domově svém na místě mezi rodnými bratry svými pojednou octnul se mezi chladnými jen tvářemi lhostejných k němu cizinců, a kdyby k vyděšenému jeho uchu na místě lahodných zvuků mateřských nesrozumitelný jen dorážel hluk hlasů neznámých?

A nejhrůznější tuto hrůzu byl by před nedávnem ještě zakusil každý z reků českých, jenž vstanuv z hrobu bělohorského, rozhlídnouti by se byl chtěl po lidnatých městech vlasti své české. Očekávajícímu vřelé obejmutí novověkých bratrů svých s opovržlivým podivem byl by se mu každý vyhýbal, jazykem otcovským lásku bratrskou vzývajícímu byl by odpovídal drzý ryk úšklebků a posměchu, a dovolávajícímu se staletého práva na domov svůj s pánovitou hrozbou by se bylo okázalo na hrob bělohorský.

Nebylať u nás města zasypána krutým výbuchem osudu, ale zasypán byl v městech duch národní, zasypán v hloubku takovou, že marně bys byl hledal stopy jeho po celé dva věky.

A hle, jako město starověké vybaven jest i národní duch náš z temné skrýše věkové! Za pluhem orajícího rolníka mladiství jeho naslouchali synové kouzelným zvukům pestrých

zpěvů národních, za pluhem v bídnou chýži svou vracejícího se rolníka žasnouce naslouchali synové jeho slovům staré kroniky o dávné slávě praotců, v bídné chýži pod jarmem nevolnictví stenajícího rolníka horoucí roznítila se láska synů jeho k tonoucí již národnosti naší a jen láskou touto zažehnány jsou černé chmúry zániku věčného od chorobného lože národa československého.

S vděčnou tedy hrdostí pohlížej k těmto synům svým, rolníku československý v Čechách, na Moravě i v Slezsku, jsouť to vlastní tvoji synové, kteříž ze skryté chýže tvé poprvé zhlídli drahocenný poklad národnosti československé, a okouzleni leskem jeho obětovali život svůj celý, aby vzdor střežícím ho zlým duchům vyprostili jej ze zavalin, snešených naň nepřízní celých dvou věků.

S ohromnou prací, s neunavností všemu posměchu zloduchů vzdorující odnášen jest kus po kusu staletého rumu nenávisti, a hle, udivenému světu objevila se konečně v ryzém lesku svém velkolepá budova jazyka našeho otcovského, ozývaly se znovu po veškeré vlasti v Čechách, na Moravě i v Slezsku dávno již neslýchané zvuky starých zpěvů českých, ozývaly se nadšené zpěvy nové, jevila se slavná díla všelikého důmyslu lidského, i budou vždy skvěleji se jeviti v nepřehledném sledu blaženějších věků budoucích.

Kdokoli však v nejdalší budoucnosti oslavíš se v chrámu jazyka československého, nechť ve vděčné chováš mysli jmena mužů, kteříž, nemajíce nižádné naděje na odměnu neb oslavu jakoukoliv, nezištnou láskou celého života svého chrám ten vysvobodili z kletby věčného zapomenutí, a mezi jmeny těchto mužů v přední řadě stkví se jmeno, jež dnešní slavnost odevzdává paměti veškerých příštích věků československých, stkví se jmeno: Váceslav Hanka.

Již v outlém věku jevily veškeré snahy oslavence našeho, že povolán jest, aby připravoval dráhu, kterouž národ československý vstoupiti měl na jeviště světové, a již co žák na vysokých školách Pražských vzbudil pozornost nejčelnějších a nejproslulejších mezi prvními tříbiteli zlobou cizou zohaveného chrámu národnosti naší.

Do posledního dechu svého života pak s neoblomnou vůlí, s neunavnou pilností a s nezvratnou vytrvalostí snášel oslavenec náš staré skladby jazyka našeho v bohatý jeden celek, obohatil jej sám vanoucím z úst jeho dechem písně národní, a učinil péčí celého života svého, aby poklady jazyka našeho vzájemnou staly se páskou národa našeho s veškerými národy bratrskými, i aby poznány a uznány byly od veškerých národů světa.

I pohlédla s laskavou tváří matka Sláva na horoucího velebitele svého, a zjevíc se blaženému oku jeho, štěstěnným prstem kynula mu u vchodu temného sklepení věže dávnověké.

Avšak nastojte! jaká to záře nadpozemská rozptyluje temnotu před kroky vstupujícího? jaký to rajský obraz v tajném sklepení jeví se žasnoucímu zraku udiveného? či snad v praslovanský dala zírati ráj matka Sláva věrnému synu svému?

Aj tu: *„Z černa lesa vystupuje skála, na skálu vystoupil silný Zaboj, obzíral krajiny na vše strany: zarmoutil se od krajin ode všech i zastenal pláčem holubičím . . .“*

„Sešli se muži sem v les černý, k nim zde Zaboj, odveda je v úval, v ponížený úval hlubokého lesa. Stoupil Zaboj nejníže dolův, vzal varito zvučno: „I přišel cizý úsilno v dědinu, i cizými slovy zapovídal, i jak se dělo v cizej vlasti od jitra po večer, tak bylo dělati dítkám i ženám!“ . . .“

„I vskočili hluci na rychlé koně i skok na skok po vrazech se hnali, ránu na ránu soptili krutou krutosť. . Vítr bouří přes vlasti, vojsky bouří přes vlasti, přes vlasti v pravo i v levo, všude širou silou vojsky v radostném hluku. Aj Zaboji bratře, aj šedý vrch! bohové nás tam vítězstvím dařili!“

Hned po Zaboji tu Čestmír zas k rozkazu Neklanově vítězné vede voje na zpupné kníže Vlaslava, tu za Jarmíra kníže Oldřich proti Boleslavu, tu Beneš Hermanov vítězství slaví nad Sasíky, Jaroslav též na Hostýně nad tatarským Kublajchanem.

Po skvělém turnaji pak sličná věnčí Ludiše vítěze Lubora a vítězný zjev národních bohatýrů praslovanských v něžnější mění se city srdce lidského. Z hradu vilného Zbyhoně vyprostí jinoch, jemuž *„srdce přeudatné proti vrahu, drahou svou předrahoučkou,“* i *„leží v chladné zemi jinoch, jenž zbraní mocnou rozráže vrahův shluky, na jinochu roste dubec, přichází jelen,*

vzhůru v listí napíná táhlé hrdlo, jinoch padl zlobou vraha, jinocha plakaly vše děvy!"

A opět mění se zjev kouzelný, a nejněžnější cit lidský přiodívá se v milostné roucho národního pojmu slovanského o významnosti libých tvarů přírodních. Tu „*po vodě k děvě kytice pluje*", tu „*Žežhulice,*" tu „*Skřivánek*" vroucím naslouchá děvy touhám, tu opět lesům Miletinským „*Zarmoucená*" svěřuje vnitřní hoře své, a sbíravší „*Jahody*", v náručí jinocha „*zapomeneť krásná děva v nožici bolný trn.*"

„To budiž odměnou věrně oddanému synu Slávy!" ozval se hlas libozvučný, a zpamatovav se z nadšeného vidění svého, v polotemnu kostelního sklepení Kralodvorského a uprostřed ochranných střel Žižkových spatřil oslavenec náš posvátné listy pergamenové, i zjeven jest vyvolenou rukou jeho za příklad nám dávný, slavný život praotců našich, zjeven nám nepřekonaný zpěv: „Rukopis Kralodvorský."

Obdivujíc se velekráse tohoto zpěvu nezpamatovala se v prvním okamžení nižádná nenávisť zarputilých nepřátel národa československého, všickni jedním hlasem velebili muže, jehož rukou div ten krásy básnické objeven jest světu, všickni jedním hlasem velebili národ, jemuž život praotců zjevil se v podobě krásy tak nadšené.

Po prvním překvapení vznikla ovšem stará opět nenávisť nepřátel našich, utrhačná mysl jejich pochybovati počala o pravěkém původu zpěvů Kralodvorských, i chráněna jest odsouzenou nyní vládou Bachovou, jež v nepřízni své k slávě československé zvláštním úkazem zrušila dvěma soudy stvrzený již trestný nález proti lživému utrhačství.

Avšak ani nenávist, ani lež neodejme nám poklad záviděný. Jako černá mlha paprskem slunce, zmizí lež světlem pravdy, jež vždy více a více jeví ryzého, nepadělaného ducha praotcův našich ve zpěvech Kralodvorských, násilí však roztříštilo by se o střely Žižkovy, v jichž středu zjevily se oslavenci našemu posvátné listiny pergamenové.

Nikdo na světě nevyrve nám více velkolepé pravzory života slovanského, hrdinná jejich povaha bude základem nového života našeho národního, milostnosť jejich a vroucí láska k pramáti přírodě bude vodící hvězdou něžných citů našich.

Nechť těší se nepřátelé naši, že tak jako ze staletých zasutin vykopaná města nenabudou více bývalé živosti své, neoživne také trvale z dvěstěletého hrobu vyprostěný národ náš, nechť těší se nepřátelé naši, že neočekávané a nemilé jim naše oživnutí uměle jen spůsobeno jest jakýmsi proudem galvanickým; my ale, otvírajíce ohromné pohřebiště bělohorské, nevykopáváme mrtvé zdě zasypaných měst, my vybavujeme ducha našeho národního z podzemní vazby jeho, a duch ten nesmrtelný nezanikl krutým tlakem zroucených nad ním zřícenin; duch náš československý vítězoslavně přežil veškerou tíseň osudu strašného, a mocnější ještě rukou než kdy jindy pobízí nás v duševní zápas za svobodu a samostatnost národní, i vzbuzuje muže v středu našem, kteří v zápasu tom skvělým nám mají býti vzorem.

Jako Váceslav Hanka má každý z nás s nadšenou hrdostí hlásiti se k otcovskému rodu československému, jako on má každý z nás s neoblomnou vůlí a s nepřekonatelnou vytrvalostí pěstovati jazyk a národní povahu otců svých, jako Vácslav Hanka, v rozhodné době r. 1848, má každý z nás odhodlaně se postaviti a neohroženě vytrvati v svatém boji za všeobecnou volnost a svobodu, neb jen duch svobody počal odklízeti staleté ssutiny, dusící národnost naši, jen duchem svobody střežen zvítězí duch náš národní, jen duch svobody upraví nám dráhu k velkolepému chrámu pamatky naší „Slávy“.

Co jasná však a neshasitelná svíce k chrámu tomuto nechť nad kolébkou oslavence našeho jmeno jeho věčně planoucí rozžehne se literou, nechť rozžehne se k oslavě Vám, občané Hoříněvesští, v jichž středu vzešlo oslavenci našemu světlo života, nechť rozžehne se k oslavě celého národa československého, i veškerých národů slovanských!

IV.

ŘEČ

při slavnosti odhalení pomníku J. A. Komenského

v Brandýse nad Orlicí dne 5. září 1865.

Celý věk byl minul, co odvážný plavec janovský, překonav veškeré hrůzy katícího se moře světového, šťastně byl přistál k neznámým dříve břehům západní polovice země naší; plný věk byl již minul, co Kristofem Kolumbem objeven byl svět nový, avšak člověčenstvo v světě starém i novém pořád ještě potácelo se ve tmách věku středního, v světě starém i novém pořád ještě člověčenstvo semo tamo zmítáno v černých vlnách katícího se moře vášní nejstrašnějších, i nezelenalť se na žádné straně utěšený břeh nového, blaženějšího světa duševního.

Požár, jímž skoro před stoletím již od hranice kostnické vzplanul veškeren starý svět, daleko široko rozestíral ještě děsnou záři svou, a proudy krve, jichž jakoby k uhašení požáru toho se všech stran proléváno, jen na čas někdy zastaveny, jako chvílemi od deště ustane, kdy kolkolem hrozí ještě nebe zastírající černé mračno.

Haslať již v prsou uděšeného člověčenstva veškerá takřka naděje v klidnější a blaženější budoucnost, a zjevila-li se kdy nebeská věštkyně věčného míru, zaleskla-li se snad zejmena

v den 28. března r. 1592 na obloze nebeské duha v nejvelebnější kráse sedmi barev svých, nevěřil nikdo, že to znamení přicházejícího velkého posla míru, netušil nikdo, že právě sto let po nalezení cesty do nového světa smyslného v nejzazším konci jihovýchodním sestřenské vlasti moravské, v starém to sídle krutě stíhaných bratří českých, spatřil poprvé světlo tohoto života **Jan Amos Komenský,** vyslaný, aby člověčenstvu rozevřel brány osvěty a míru, aby z temna a z tísní starého světa středověkého vypátral cestu do nového, blaženějšího světa rozumového a mravného.

Vznešený, zajisté nade všecky jiné vznešenější, než i nade všecky jiné obtížnější a nesnadnější to úkol životní, jenž vykázán byl muži, jehož oslavě dnešní zasvěcujeme den, avšak muž ten nižádným vzdorem osudu, nižádným předsudkem a protivenstvím lidským nenechal se svésti s vykázané jemu dráhy, a s neohroženou, nezvratnou myslí po celý svůj život kráčel za cílem, od prozřetelnosti věčné jemu vytknutým.

Již co dospělejší jinoch v krátké době čtyr let neunavnou pílí nahradiv plnou měrou vše, co v dřívějším vychování záhy osiřelého netečnost poručníků byla zanedbala, doplňuje Komenský v dalších dvou letech vzdělání své na některých z nejznamenitějších tenkráte vysokých škol střední Evropy, a nabyv neobyčejné v tehdejším věku známosti světa i lidí, nastupuje již v 22. roce věku svého úřad svůj co budoucí učitel národů, i vede nejdříve správu bratrské školy přerovské, jakož o dvě leta později na kněžství vysvěcen, co kazatel hlavního a nejstaršího sboru bratří českých na Moravě, sboru to fulneckého, je zároveň dozorcem jeho škol, a již tu působením i spisy jeho jeví se snaha po důkladné a dokonalé opravě nepřirozeného tehdejšího spůsobu vyučování mládeže.

Avšak klidný život v středu rodiny a v středu svěřených mu co duševnímu jejich pastýři bratří nebyl na dlouho souzen onomu, jehož život měl býti jakoby odleskem bouří, zmítajících tehdejším světem a zejmena vlastí českou.

Již ve dvou letech nástal osudný den 8. listopadu 1620, a ze smrtonosných děl bělohorských hrůzně po všech vlastech českých rozléhající se hrana děsnou světu zvěstují zprávu, že veškerá šlechta česká na věčné časy v krvavý lehla hrob, a že

ohromnou touto ztrátou také celý český národ jakoby úplně již zničen, jakoby na věky také pohřben.

A již ohromující této zprávě v zápětí rozhánějí se po krajích vlastí českých zuřiví zástupové vojska vítězného, loupíce, pálíce a drancujíce bez smilování vše, co se jim v cestu staví, a nad pustým spáleništěm, v něž proměněno také město Fulnek, z černošedého oblaku s rouhavou škodolibostí pohlíží věčný protivník blaha lidského na truchlící postavu Komenského, jenž želí, ne snad ztráty veškerého jmění, alebrž ztráty všeho, co po mnohá léta byl sepsal již v službě a v prospěch člověčenstva. Vyháněni jsou nyní kněží bratrští od sborů svých, a s nimi opouští také Komenský církev svou, hledaje u příznivce svého a hlavního tenkráte bratří českomoravských zástupce, u pana Karla Žerotína přítulku, jejž na několik let nalézá v památném tomto, před námi zde se rozprostírajícím údolí.

Nijaká rána osudu však není s to, vyšinouti vlastence našeho z dráhy k životnímu jeho cíli. Dlícímu v posvátné klidnosti utěšeného tohoto údolí a ve velebném tichu lesů těchto odvěkých, tím jasněji jeví se mu marnost a zmatenost veškerého společenského zřízení lidského, a pojav i vylíčiv vtipnou myslí veškerou lichost a zvrácenost, panující ve všech poměrech a ve všech stavech společnosti lidské, podává Komenský z údolí „pod Klopoty“ velezajímavý, i pro naši dobu ještě velevzácný a poučný obraz, podává člověčenstvu svůj **„Labyrint světa“** co zrcadlo, v němž samo by jasně uzřelo, kterak v posavadním zřízení světa není nic než matení a motání, kolotání a lopocení, mámení a šalba, bída a tesknost, a naposledy omrzení všeho a zoufání, a kterak člověk jen v srdci svém se uzavíraje přichází k pravému a plnému mysle upokojení.

Když pak osudem stíhanému nedopřán déle již ani osamotnělý příbytek „pod Klopoty“, a když s ostatními kněžmi bratrskými před krutými prchaje pronásledovníky ukrývá se v lesích, skalách a slujích, tu na útěchu sobě i soustrastníkům svým v čas největšího nebezpečenství odkrývá Komenský **„Hlubinu bezpečnosti“**, vykládaje zbožným slovem, kterak v jediném bohu a jemu na vůli se oddání záleží všecka života bezpečnost.

Již však blíží se nejbolestnější, již přiblížila se nejtrpčí hodina v životě oslavence našeho, i ohlášeni jsou rozkazové

císařští, aby kdokoli by k náboženství pod jednou přistoupiti nechtěl, ze země se vyhostil, a již i pánové ze Žerotína a Sadovský, jediní to dosud ochrancové bratří českých, chystají se do vyhnanství.

Tu na hranicích, jež vlast naši českou dělí od Slezska, hle tam zástup věrných sluhů páně, v nejkrutší zimě měsíce ledna na kolenou klečících a s porosenou horoucími slzami tváří loučících se s vlastí otců svých, a v středu hluboce zarmoucenych, hle Jana Amose Komenského! v jehož horkou slzou zaroněném oku vroucí zračí se modlitba za smilování s krutě zkoušenými bratry, za smilování s hluboce pokořenou vlastí českou.

I není oslyšána vroucí modlitba loučícího se s vlastí, i neodcházíť on z ní, aby postižen kletbou doživotního třeba vyhnanství neměl již ničím více přispěti k oslavě její, neměl ničím více přispěti k oslavě národu svého.

Z dýmu požáru, jímž veškerá vlast česká lehla popelem, z dýmu požáru toho strašného, jakož pták onen báječný v podobě čaroskvělé povznesti se má někdy z popele požáru světového, povznáší se nyní Jan Amos Komenský v plnou výši povolání svého, aby osvícením veškerého člověčenstva oslavil jmeno národu českého ještě po omrtvení jeho, i aby zvěstoval světu, jak někdy v osvícenější době budoucí z šírého hrobu, v jakýž proměněna na čas veškerá vlast česká, v podobě ušlechtilejší než dříve, povstane opět veškeren národ československý.

V Lešně, v městě to nynějšího Poznaňska, co učitel i ředitel tamějšího gymnasia, není Komenský již jen učitelem svěřené mu bezprostředně mládeže, alebrž stává se již učitelem učitelů, tvoří novou soustavu veškerého vyučování, i pátrá po cestě z labyrintu starého světa středověkého v říši všeobecné osvěty lidské.

Neníť naděje vyvesti z motání a matení, z kolotání a lopocení starého světa v předsudcích doby své již příliš hluboko zabředlé pokolení člověčenstva starší, pročež k mládeži obrací Komenský nejprve zřetel svůj, i aby tato nebyla zavedena v bludiště ducha umrtvujících forem, hlásá učitelům všech národů:

„Šetřtež nejprvé věcí, potom slov; cvičte nejprv smysly, potom paměť, pak rozum a soudnost; počínejte všude od počátků

nejprostějších a nejhlavnějších, předkládejte všecky věci tolikerým smyslům, kolikerými je chápati lze; učte všecko s příčinami v přírodě samé založenými, nic pouhým toliko kázaním aneb svědectvím cizím; učte lidi, pokud jen možná, ne z kněh, ale z nebe i země, z dubů a jedlí se domýšleti, to jest, ať sami skoumají a ne na cizích toliko zpravách dosti mají; jazykům učte ne bez věcí spolu, a nejprv materskému podle vlastních jeho pravidel, potom teprv cizímu."

Prosté, avšak prostou pravdou svou věčně platné ty zásady Komenský v obšírných pak vykládá spisech: „**Didaktika**", „**Škola materská**", „**Škola prostonárodní**", i aby učením se jazyku již vštípil se mládeži obraz veškerého poznání lidského, vydána nyní: „**Brána jazyků otevřená**".

Dílem tímto, dle něhož později vydán také „Svět v obrazích", jenž podnes ještě mládeži rozvírá bránu vzdělaných jazyků cizích, rychle rozhlášeno jmeno Komenského ve veškerém starém světě, a nejen všickni téměř národové evropští, alebrž i Turci, Arabové, Peršané a Mongolové spěchají ve svém každý jazyku rozevříti mládeži Komenského „Bránu jazyků".

Se všech stran, jakoby o závod vyzýván, nalézá se nyní oslavenec náš co pravý apoštol osvěty neustále na cestě od národu k národu, a ubíraje se ze středu rodáků svých, Poláků, k Švédům, od Švédů k Angličanům a od těchto opět do Švédska, odtud pak nazpět mezi bratry Poláky a z Polsky do východních Uher i do Sedmihrad, vykládá všude nejčelnějším mužům věku zásady nové soustavy své vyučovací, zařizuje i opravuje školy, spisuje potřebné školní knihy i rozsévá ve všech zemích símě přirozeného, rozumového vyučování mládeže.

Všeliké toto namáhavé zaměstnání ale není s to, překonati neb zaneprázdniti neobyčejně velkého ducha tak, aby vedle opravování školství nepomýšlel také ještě dále na to, vpraviti veškerou vědu lidskou v přirozenější a rychleji k cíli vedoucí dráhu, než jakou do té doby se ubírala.

A jako dříve učitelům, tak především hlásá nyní Komenský pěstitelům vědy a učencům veškerých národů, aby nechajíce již jednou nekonečné péče o mrtvou latinu a zastaralé šperky její, snažnost svou obraceli ku vzdělání řečí svých národních a skrze ně i ku vzdělání lidu obecného v každé zemi.

„Slepý to předsudek“, volá rozhodným slovem, *„slepý to předsudek, že by nové řeči evropské nebyly ke všemu potřebnému vzdělatelné a spůsobné, jen ať pilnost se přičiní k vyhledání skrytých ještě žil a pramenů jejich, a ať se každá podle přirozených pravidel analogie své čistí a šlechtí, tuť jistě každá ke všemu postačí.“*

Jakož pak mládeži byl rozevřel bránu, kterouž by zároveň s osvojením si jazyků vnikla ve všeliký obor lidského poznání, tak podporován od mnohých z nejproslulejších učenců svého věku, a obdivován od veškerého učeného světa, ujímá se nyní Komenský také ohromného díla, sestaviti veškeré užitečné a prospěšné známosti z oboru veškerých věd lidských v jeden ladně uspořádaný celek, ujímá se ohromného díla, rozevříti **„Bránu moudrosti“**, kterouž by každý snadněji a bezpečněji než dosud vkročiti mohl v nepřístupnou potud říši vědy všeobecné, a tak, jako ve školství zásadu vyučování názorného, tak ve vědě první jme se hlásati zásadu, že věda, nemá-li zblouditi v labyrint pouhých smyšlenek a klamných vidin, kráčeti musí neustále ruku v ruce se skutečností.

Co kmet 62letý z pouti své světové vrací se opět Komenský, zvolen byv před šesti lety za předního biskupa celé jednoty bratrské, v střed bratří svých do Lešna, aby provedl zde podniknuté dílo obrovské; tu však opět krutá stíhne ho nenávist osudu, jenž nechce dopřáti člověčenstvu kynoucího blaha z nejskvělejších plodů ducha jeho, dopřáti nechce kynoucí z nich slávy národu našemu.

V zuřivém boji Lešno v prach a popel obráceno, a jako někdy na třicetiletého muže u Fulneku, tak nyní podruhé zloboh světa s výše neukrotné zloby své shlíží na čtyryašedesátiletého kmeta, jenž s žalostným, avšak v nejvyšší vůli oddaným zrakem hledí v temné popeliště lešenské, jakoby v temný ducha svého hrob, v němž pohřben neocenitelný poklad od více než čtyryceti let nahromadčných rukopisů, pohřbena největší část toho, co připraveno již k provedení díla o všeobecné vědě lidské! Nejcitelnější to ztráta pro kmeta, nalézajícího se již na kraji života, jakož pak zničení po dlouhá leta sbírané látky k velkému slovníku českému nenahraditelnou na dlouhé věky bylo ztrátou pro veškeren národ československý.

Do všech úhlů světa rozprchávají se nyní bratří čeští, a poslední z biskupů jejich, k vyzvání pana z Gecrů, jehož otec již vědecké snahy jeho velkomyslně byl podporoval, odebírá se v Amstrdám, kdežto dále ještě k opravení školství působí novým vydáním a rozmnožením spisů svých školních.

V posledních letech svého života pak zahořel proslavený kmet náš touhou, aby člověčenstvu rozevřena byla již také **„Brána všeobecného míru“**, k čemuž přispěti se snaží ještě spisy svými: „Anjel pokoje“ a „Jedno potřebné“, v kterémžto posledním, poroučeje nejvřelejšími slovy všem lidem především jiným „svornost“, již jakoby se loučil s člověčenstvem, a vskutku rozloučil se, ve třech letech nebylo ho více.

Nepřízní osudu vyloučen z vlasti a ze středu svého národa, Komenský, zůstav navzdor tomu do posledního okamžení života vlasti i národu svému vroucí oddán láskou, zasvětil osmdesátiletý život svůj blahu veškerého člověčenstva i dokonal co muž slávy světové v Amstrdamu, v městě, jež bylo obchodem svým tenkráte městem světovým, zanechav navzdor vší zlobě osudu národu svému i veškerému člověčenstvu bohaté dědictví 92 spisů náboženských, školních a vědeckých vůbec.

Dva věky nyní již minuly, co Jan Amos Komenský první vynalezl cestu do nového světa duševního, a co branou jazyků a branou moudrosti vésti se jal člověčenstvo v říši všeobecné osvěty a všeobecného míru; podnes ale člověčenstvo kolotalo a lopotilo se v klamu a šalbě předsudků dávnověkých, posud potácelo se v labyrintě světa starého.

Již však vznešené zásady: *„vyučujte i učte se na základě přirozeného svého jazyku materského, vyučujte i učte se se stálým vzhledem k přírodě a ke skutečnosti a v stálém s nimi souhlasu,“* již kouzelné tyto zásady co den mocněji domáhají se platnosti u veškerých národů, a rozvírajíce jim brány jazyků a moudrosti, uvádějí je na dráhu v nový svět rozumový a mravní, vedou je v říši vše oblažující osvěty.

Jakož ale, věčný to doklad nevděku lidského! jakož jmeno Kolumbovo nezvěčněno jmenem nalezené jím polovice země, a jakož jmenem Ameriky podloudně v lidskou paměť vtírá se jmeno nepatrného, u vynalezení nového světa vší zásluhy prázdného člověka, tak také nyní, kdy zásady Komenského u vyučo-

vání i ve vědě co den všeobecnější nabývají platnosti, nepřipomíná se jména prvního vynálezce jejich; ale plným hrdlem hlásá se sláva mnohého, jenž třeba jen kolečko dosti bídného rumu přiveze na vytknutou a vyměřenou prvně od Komenského dráhu v nový svět všeobecné osvěty lidské.

Co apoštol pravé osvěty chodil otec náš Komenský od národa k národu, a bezzištně vykládaje všem přirozené zásady rozumného vyučování a přemítání o všech věcech lidských, důtklivě sám napomínal i vyzýval je všecky, aby každý z nich především hleděl si jazyka otců svých, jej aby neustále pěstoval, v něm aby dále se vzdělával.

A za vděk nyní falešní prorokové, jakoby jen v jejich vlastním jazyku lze bylo se vzdělávati, drzým slovem hlásají nám neustále: „Chcete-li vejíti v chrám osvěty, musíte se odříci jazyka, musíte se odříci vlasti otců svých, i musíte vše obětovati na oltáři nenasytné bohyně naší!“

Přijde však a přichází již doba, kdy tak, jako Kristus vypudil prodavače a kupce z předsíně chrámu otce svého, vymetáni budou prodavači osvěty z předsíně velebného chrámu jejího, a za prchajícími hromová rozléhati se budou slova: „Chrám můj jest chrám bezzištného osvícení a oblažení veškerých národů jakéhokoli jazyku, vy však jste jej učiniti chtěli peleší lotrovskou!“

A když pak vyklizenou předsíní vstupovati budou veškeří národové celého světa v stejně jim všem rozevřený chrám, vzývajíce a velebíce každý svým vlastním jazykem osvětu, pojící je všecky věčnou páskou bratrskou: pak v dějinách člověčenstva v lesku ničím více nezkaleném zaskví se jmeno slavného syna národu českoslovanského, zaskví se jmeno **Jana Amose Komenského,** a tak jako v dějinách světa nyní nová počítá se doba od objevení nového světa hmotného Kristofem Kolumbem, tak v dějinách osvěty nová počítati se bude doba od vynalezení nového světa rozumového a mravního Janem Amosem Komenským.

Naši pak, bratří Slované v Čechách, na Moravě i v Slezsku! přede všemi jinými naší jest povinností nejsvětější, abychom obnovili, zachovali a pro všecken budoucí čas zasvětili památku muže, jenž vyšed z národa našeho v osudné oné době, kdy tento

v dlouhověkou klesl mdlobu, proslavil se ve veškerém světě, a za přední dědice nehynoucí slávy své zůstavil nás, zůstavil procitnoucí někdy k novému životu národ československý.

Pročež na tomtéž místě, na kterémž oslavenec náš v mysli své procházel labyrint veškerého světa, aby pak člověčenstvu bezpečný z něho mohl ukázati východ, na tomtéž místě nechť již objeví se nám, nechť objeví se veškerým národům celého světa, nechť objeví se veškerým věkům budoucím posvátný pomník jednoho z nejpřednějších synů národa našeho československého, jednoho z nejpřednějších učitelů člověčenstva — nechť objeví se pomník nesmrtelného **Jana Amose Komenského.**

Z klidného, utěšeného údolí hledí pamětní kámen tento k dráze oné světové, jakož někdy onen, jehož jmeno kamenem tím zvěčněno jest, s klidnou, utěšenou myslí v širý rozhlížel se svět.

Nechť Angličan, nechť Švéd, nechť Maďar, Polák neb Holandčan, nechť z daleké Asie národů syn po světové oné dráze staví se v tomto místě, nechť každému z nich skvoucí se na pomníku jmeno velevážným je oslovením: „Stůj noho, posvátná jsou místa!“ a nechť každý z nich velebí zde památku učitele praotců svých.

Tobě pak, synu národa československého, Tobě nechť pomník ten vždy živým hlásá slovem, že pravá osvěta nižádný nezavraždí jazyk, a v hrdém vědomí, že vlastní otec tvůj veškeré národy vyučoval ve vlastním jazyku jejich, s ošklivostí vždy odvrať se od osvěty, jež prodejná a ziskuchtivá nabízí se ti za cenu od otců zděděného jazyka, za cenu od otců zděděné vlasti.

Vás však všecky, synové kteréhokoli národa, kdož s upřímnou myslí toužíte po všeobecné všech národů osvětě, Vás všecky nechť osvítí duch, nad posvátným tímto pomníkem se vznášející, aby vnuknutím jeho podařilo se Vám, vyvesti konečně člověčenstvo z labyrintu, v němž motaje a kolotaje se neustále jeden s druhým se sráží, a v praviti je na dráhu v ono blaženější zřízení světa, za kteréhož všickni co bratři kolem onoho sestoupnem se praporu, v němž prapory veškerých národů splynou v jeden všeho člověčenstva prapor, jehož kouzelná sedmi barev krása, velebně vlajíc nad světem starým i novým, trvalou bude pak lidskému pokolení záštitou všeobecné osvěty, všeobecného na zemi míru!

V.

ŘEČ

při slavnosti padesátileté památky nalezení rukopisu Kralodvorského

ve Dvoře Králové dne 28. září 1867.

„Muži bratrských srdcí i jiskrených zrakův! vám pěju nejníži zdola píseň. Jde z srdce mého, z srdce nejnížeji pohrúženého v hori.“

Tak před padesáti lety z temna věži této starošedé mohutná píseň pěvce dávnověkého zavzněla národu československému, a „z srdce nejnížeji pohrúženého v hori“ hlásal pěvec:

„I přišel cizí úsilně v dědinu, i cizími slovy zapovídal, i jak se dělo v cizej vlasti od jitra po večer, tak bylo dělati dítkám i ženám!“

Tu však:

„Dva syny, jejichže hlasy přecházely v mužska, vycházívali v les; tam mečem i mlatem i oštěpem učili paže.... I když dorostli, byly paže i jejich umy proti vrahům, i dorostali druzí bratříci: ajta všickni vyrazili na vrahy, že byla krutost jich bouříci nebe, i v dědiny vrátila se byvší blahost.“

Tak pojednou mocný hlas tajuplné minulosti z věže této ozýval se synům dědičného rodu vlasti české, i bylať ovšem jen malá řada oněch, kteří tenkráte hlasu tomu naslouchali, a na-

slouchajíce také porozuměli. Ti však, kdož v oné době již v hlasu tom poznali hlas dávných otců svých, s nadšenou myslí uchopili se daného jim pokynutí a věrně řídili se dle něho po celý život svůj.

Jako v dávném věku „dva syny vycházívali v les“, aby „tam mečem i mlatem i oštěpem učili paže,“ tak nepatrný hlouček oněch bratří našich, kteří hned s počátku srozuměli hlasu, ozývajícímu se z věže kralodvorské, nepozorováni scházeli se v úkrytu skromných příbytků svých a jazykem od otců zděděným, slavnými dějinami vlasti a nadějným vědomím příslušnosti své k četnému a mohutnému rodu slovanskému tužili mysl svou, aby mečem jazyka svého otcovského bránili se proti nájezdům nepřátelským, i ubránili se věčného utonutí v moři živle cizojazyčného, aby neodolatelným dokladem tisíciletých dějin jako pádným mlatem odrazili cizí útok na právo vlastnické k dědičné vlasti naší, i aby všecky kmeny slovanské v bratrský uvedli jeden kruh, jejž jako kruh čnících kolem smrtonosných oštěpů vrahové marně pokoušeli by se proraziti.

Tak vespolek po mnohá léta cvičili a tužili se starší naši bratři v lásce a v nezvratné věrnosti k národu svému i k vlasti své. Po celou onu dobu však také rok od roku vždy u větším počtu „dorůstali druzí bratříci“, a hle, sotva že padesátý minul rok, co z věži této poprvé zavzněla píseň „z srdce nejníže pohrúžena v hoři,“ a již stojí nás zde, nikoli v úkrytu kdesi, ale s odhodlanou tváří veřejně před celým světem, nejen několik osamotnělců, celé řady milionové; již stojíme zde všickni co jeden muž a hřímajícím hlasem milionů „co bouřící nebe“ jednomyslně voláme:

Země tato je dědičnou vlastí naší, je dědičnou vlastí národa českého! Jazyk otců našich, jazyk český musí ve vlasti naší první zaujímat místo! My synové slavného národa českého jsme zároveň synové velkého a mocného národa slovanského, jehož budoucnost a moc jest také budoucností a mocí naší!

V takové míře tedy během půl století změnily se poměry naše, změnily se poměry národa československého. Jako němé

zdi starobylé této věže nebyly si vědomy kouzelné moci pěvčí, jež po dlouhé věky netušena v nich dřímala, tak národ náš před padesáti lety nebyl si ještě vědom dřímající v sobě mravní síly a moci, nebyl si vědom práva svého k vlasti od otců zděděné. Jakož kdy sotva kdo povšímnul si starobylé věže této, tak před padesáti lety ještě sotva kdo ve vlastní otčině povšíml si národa českého, i sotva kdo znal jej za hranicemi vlasti české.

Jen půl století minulo, co šťastnou rukou zvěčnělého bratra našeho Václava Hanky ze staletého prachu uvnitř této věže objevil se drahocenný poklad rukopisu kralodvorského, objevila se v dávném věku již slynoucí mohútnost a líbeznost zpěvu českoslovanského, a hle! neznámá dříve věž kralodvorská slavnou stala se ve veškerém světě, nevšímaný dříve národ československý ale, kouzlem zpěvu praotců svých probuzen z děsných mrákot, mocným hlasem hájí sobě dědictví po otcích svých a již opět poznali jej národové sousední, již opět poznali jej ostatní bratští národové slovanští, již znají jej všickni národové evropští, i nemohou dále bytosti jeho popírati, kdož podloudně v dědictví jeho chtěli by se vetříti.

Slavíce tedy dnešního dne padesátiletou památku nalezení rukopisu kralodvorského, slavíme padesátiletou památku oné doby, v kteréž národ náš po dlouhých mdlobách smrtelných počínal opět nabývati vědomí sebe sama i moci jazyka svého, v kteréž počal opět rozpomínati se práv k vlasti otců sobě příslušících, v kteréž počínal rozpomínati se bratrského svazku, jenž jej spojuje se vším rodem slovanským, a trojím tímto směrem také starověké písně rukopisu kralodvorského jevily a podnes jeví mocný svůj vliv na povzbuzení a na rozvoj života našeho národního.

S nadšením může a musí pohlížeti každý z nás na skvělé obrazy něžné i chrabré mysli otců našich, jevící se ve vznešeném zpěvu rukopisu kralodvorského, a vynikající v něm vrozená lahodnost i mohútnost jazyka otců našich neodolatelným pobádá nás kouzlem, abychom celým srdcem k němu přilnuli, abychom nikdy a nikým nedali si jej vyrvati, a v přední řadě jen prostředkem jeho tříbili mysl svou a šlechtili srdce své.

Zpěv rukopisu královdvorského věčným je nám zdrojem vroucí lásky k otcům našim i zděděnému od nich jazyku.

S hrdostí také nazýváme se syny otců těch, jichž hrdinnost opěvují básně kralodvorské, a kteří nepřipustili, aby „cizími slovy zapovídal" cizí ve vlasti jejich. Jsouce syny těchže otců, jimž oni vlast tuto odkázali, cítíme zajisté všichni svatou povinnost, abychom i my tak statečně jako otcové naši neodvislost a samostatnost svou národní hájili proti vselikému neoprávněnému vlivu cizímu.

Zpěv rukopisu kralodvorského vznešeným je nám vzorem nejobětovnější lásky k vlasti, k svobodě a samostatnosti národní.

Avšak nejen nám, všem bratrským kmenům slovanským rukopis kralodvorský jest stejně drahým, stejně váženým pokladem. Jsou to ovšem zvuky české, jež ozývají se v zpěvích kralodvorských, však jsou to zároveň zvuky praslovanské, jež stejnou mocí jako k srdci našemu mluví také podnes ještě k srdci všech bratří slovanských. Jsouť to zvuky, v nichž tak jako my také všichni ostatní Slované poznávají a ctí hlas dávných praotců svých, v nichž všickni poznáváme se co jedněch otců synové, co jednoho rodu bratři.

Zpěv rukopisu kralodvorského jest zpěvem všeslovanským, jest pevnou páskou národní jednoty slovanské.

Tenť trojí onen veleváżný směr, jakýž národnímu našemu životu vykazuje rukopis kralodvorský, i můžeme dnes, padesáte let po jeho zjevení se nám, s uspokojením pohlednouti zpět, neb v každém z vytknutých tří směrů národ náš v oné době zajisté veleutěšený učinil pokrok.

Však dědičné právo národa českého k vlasti této ještě není uznáno, ještě jazyk otců našich nezaujímá ono místo, jež ve vlasti naší jemu přísluší; ještě národní jednota slovanská neobjevila se v živé moci své. Pročež nezvratnou vůlí, synové národa českoslovanského, všichni do jednoho vytrvejtež, aby již již dokonalo se, co v prvním padesátiletí objeveného nám rukopisu královdvorského dokonáno ještě není.

Neustupně vytrvejmež v posvátném boji, jejž jako praotcové naši vésti musíme i my za právo k dědičné vlasti své i za právo jazyka svého otcovského ve vlasti této; a v boji tom vždy osvěžující posilou budiž nám vědomí, že právo naše, byťsi sebe urputněji popíráno bylo od četných nepřátel našich, nebude zneuznáno a opuštěno od četnějších ještě bratří našich slovanských.

V pevné této důvěře nechť nikdo z nás z boje neustupuje, nechť nikdo z nás v boji neochabuje. Přijde den, kdy z hloubi této věže, z níž posud ještě jakoby zněla Záboje píseň „z srdce nejníževi pohrúžena v hori," radostná po vší vlasti české rozléhati se bude zvěst:

„I v dědiny vrátila se byvší blahost!"

Pak splněna bude věst rukopisu kralodvorského, i zahřmí od Šumavy ke Kavkazu, i od moře Bílého k moři Černému, zahřmí po vší vlasti slovanské: Sláva národu československému, sláva pravěkým jeho pěvcům!

Přípitek při slavnostní hostině:

Dlouhá byla doba, kdy jsme o slovanských bratřích svých neměli pravého ponětí, kdy myšlénka sourodnosti, společného původu velké rodiny slovanské patřičně ujmouti se nemohla. Nalezením rukopisu kralodvorského stala se v tomto vzhledě nadějná změna k lepšímu. Rukopis kralodvorský měl v zápětí pilné vědecké bádání v slovanském jazykozpytu a slovanských starožitnostech, a následek toho byl, že se kmenové slovanští vzájemně poznali, že ujala se v národu českém myšlenka národní jednoty všech Slovanů. Rukopis kralodvorský byl tedy první páskou, jež mocným kouzlem sobě přiblížila všecky syny matky Slávy. Vědomí všeslovanské jednoty nabylo nového významu a nové moci nedávnou schůzí na svaté Rusi. Bylo však mnoho lidí, kteří chtěli pouť Slovanů do Ruska vyčerpati a vykořistit k naší škodě. Ano není tomu dávno, co jistý vůbec známý, při veslu vlády stojící muž veřejně pronesl lživá slova, že prý král náš nemůže vejíti ku korunovaci do hlavního města Prahy, dokud tam zaznívá národní hymna, svědčící jinému panovníkovi. — Základ, v němž nespravedlivá výčitka tato původ svůj

má, je samá lež. (Výborně! Hlasy: Samá lež!) Muž, jenž svrchu uvedená slova pronesl, měl se dříve přesvědčiti a poučiti, proč v Praze ruská hymna se zpívá a jaký význam se jí tam přikládá. Tak jako na svaté Rusi ruská hymna je výrazem politické jednoty národa ruského, tak spatřujeme v ní my výraz a posilu národní, duševní jednoty všech kmenů slovanských. (Výborně! Urá!) — A v tomto smyslu, navzdor tomu, že výčitka svrchu dotčená proti nám byla pronešena, provolávám: Slávu ruské hymně! (Sláva! Bouřlivé Urá!)

Královéhradecký krajský pan Smolarz: Až dosud pohybovala se debata v mezích zákona. Od té doby však, co provolává se zde Sláva ruské hymně, nabývá shromáždění povahy protizákonní a já prosím, aby se zde více o ruské hymně nemluvilo. Já znám v Rakousku jen jednu hymnu a to je hymna rakouská. (Nesmírný hluk. Vše vstává a tlačí se k místu, kde sedí řečníci. Hromové Urá! otřásá sálem.)

Dr. Karel Sladkovský: Konstatuji, že jsem kladl důraz na to, že ruská hymna má pro nás význam duševní a nikoliv politické jednoty a v tom nevidím nic protizákonného. Je-li v Rakousku dovolena píseň „Wo ist des Deutschen Vaterland“, nemůže, myslím, nikdo brániti, abychom v duchu národní jednoty slovanské zpívali hymnu ruskou. (Sláva Sladkovskému! Výborně! — Krajský pan Smolarz si sedá.)

(Nár. Listy.)

VI.

ŘEČ

při slavném položení základního kamena národního divadla

v Praze dne 16. května 1868.

Zaplesej, dlouho svírané srdce české, zaplesej, sbratřené s ním srdce slovanské! Již zasvitla nám zora jasného, nadějeplného dne, již opět probuzen jest národ náš k novému, činoskvělému životu, a dílem slavným chystá základ slavné budoucnosti své.

Aj, Ty předrahá máti naše Praho, jak blažeností zářícím okem pohlížíš na bezčetné zástupy lidu nesčíselného, jenž v nepřehledném průvodu slavnostním jeví se dnes před tebou! I neklame Tě cit blaženosti mateřské! Ano, jsou to všickni vlastní Tvoji synové i dcery, jenž byťsi v nejkrajnější konce širých vlastí našich rozptýleni, v duchu vždy věrně hlásili se k Tobě. Jsouť to věrní Tvoji synové i dcery, z nichž každý v pocitu dětské lásky a vděčnosti po dlouhou dobu již skládal dárek k dárku, abychom Tobě, drahá máti, po staleté strasti, již zakoušela jsi za neblahého utrpení našeho, spojenou silou připravili den svátku rodinného, den nejvyšší oné blaženosti, již cítí matka, když krutým osudem stíhané dítky své v okamžení utěšenějším spatří opět všecky kolem sebe. Jsouť to

věrní Tvoji synové i dcery, jenž nyní, když společné jejich dárky vzrůstají již v důstojný Tebe dar, přistupují dnes k Tobě, aby nový připojili list ve věnec nehynoucí krásy Tvé a slávy, i aby novým oslavením Tebe položili základ nového oslavení celého rodu svého.

Pročež jmenem společné naší matky Prahy vítejte nám, bratří všickni z Čech, z Moravy i Slezska, i vítejte nám pobratimci ze vzdálených zemí a říší mimo vlasti naše, kteříž zavítali jste k nám, abyste zvýšili význam dnešní naší slavnosti, dotvrzujíce světu přítomností svou, že my všickni, co vnukové jedné a téže pramatky Slávy, jsme členy velkého národa slovanského, jemuž vespolným všech nás přičiněním velká, slavná kyne budoucnost.

Národ náš posud ovšem nevyšinul se na ono místo, jež v řadě ostatních národů evropských zaujímali předkové jeho; národ náš není posud pevnou hradbou práva, po otcích jemu přislušícího, zabezpečen proti útokům, jimiž ohrožují jej odvěcí nepřátelé jeho, a posud jen duch času brání tomu mocnou rukou svou, aby nyní ještě nestíhalo jej ono ukrutenství, jemuž bez mála již navždy by byl podlehl.

To však svědectví může v slavném tomto okamžení národ náš dáti si před celým světem, že krátkého oddechu několika desítiletí, jehož dopřáno mu bylo po staleté trýzni nelidské, nemohl bedlivěji, nemohl výdatněji použiti k zotavení svému duševnímu i hmotnému, než jak skutečně se stalo.

Neminulo ani čtvrt věku, co národ náš na vymření býval ještě odkazován, a hle! nyní již honosí se učenci, jichž jmeno s úctou pronáší se ve veškerém světě vzdělaném; veškerá odvětví spisovnictví a krásného umění našeho v nadějném jsou rozkvětu; utěšeným, ba netušeným pokrokem ve všech odborech národního hospodářství co den zmáhá se blahobyt a osvěta ve všech vrstvách lidu našeho; všeobecně opět probuzené vědomí práva našeho k samostatnosti národní jakož i vědomí společného státního práva dědičných vlastí našich vždy úsilovněji domáhá i domůže se plného práv těchto uznání, a tak každý z nás s hrdostí může hlásiti se k rodu svému.

Či pochybuje kdosi ještě o životní síle, pochybuje kdosi o budoucnosti našeho národa? Nechť zodpoví si otázku: Není

osvěta silou životní, nemá osvěta budoucnosti? A jakož nade všecku pochybnost jest jisto, že osvěta jest zdrojem veškerého života a zárukou budoucnosti, tak jista jest také živoucnost, tak jista národa našeho budoucnost. Pohledniž, kdož pochybovati chceš, na nepřehledné řady tisíců, jež jeví se zde zraku tvému! Osvěta jest heslem, za nímž jsou zde shromážděni k oslavě dnešního dne, osvěta jest heslem milionů nepřítomných bratří a sester jejich, osvěta jest heslem a základem veškerého života našeho národního!

Hned v první době, když po dlouhém, tuhém omráčení národ náš k novému probudil se životu, bylo přední a hlavní snahou jeho, aby zbraní duševní, aby vzdělaností a osvíceností důstojného opět domohl se místa v řadě národů, a jako by o závod po všech vlastech našich zakládány i zvelebovány jsou školy a vzdělavací ústavy všeliké, v nichž by staletou nevolností sklíčený a umrtvený jazyk náš nové nabyl pružnosti a uhlazenosti, v nichž mládež naše, vymaněná z poroby mluvy cizí, vzdělávala by se jazykem a v duchu otců svých.

Nechtělť pak v šlechetném zápasu o povznešení a zvelebení rodu i jazyka svého za mladšími ani dospělejší, nechtělť za synem ani otec pozadu zůstati, i žádal také pro sebe vzdělavacího ústavu národního, žádal školy života praktického, žádal školy, jež probuzením a ušlechtěním krasocitu vedla by k ušlechtění srdce a mravů, aby na základě ryze národního vzdělání veškeré třídy lidu prodchnula pravá osvěta lidská; a tak za praporem osvěty již před dvaceti lety v celém národě našem ozvalo se heslo: „Musíme míti samostatné divadlo národní!“

Zdaž asi byli si toho vědomi, zdaž jen tušiti to mohli ti, kdož za zřízení divadla národního první pronesli slovo, jakého ohlasu, jakého účastenství slovo to najde ve veškerém národě našem?

Jako by dotklo se struny, v níž tisíc tisíců tonů kouzelný skrývá se libozvuk, tak čarovné to slovo po všech vlastech, v Čechách, na Moravě i Slezsku ozývalo se od srdce k srdci, a v posvátném zápalu otec i syn, matka i dcera, zámožnější i chudší pospíchali k oltáři obětnímu, aby každý z nich dle síly své přispěl k oslavě osvěty, k oslavě celého národa svého, a hned v prvním tomto roznícení všeobecné nadšenosti vznešenému podniknutí národnímu skvělý zabezpečen stan.

Zde v nejlepším výskytu velkolepého obrazu zlaté Prahy naší, v zástinu utěšeného ovrší Petřínského, přiobrouben stříbrolesklým pásem klidné Vltavy, po pravém boku Vyšehradu starovévodského i vstříc hrdému sídlu slavných králů našich, zde velebně vznášeti se bude národního našeho umění chrám a stín jeho v zrcadlivé hladině Vltavy stýkati se bude se stínem staroslavného hradu královského, jako by na důkaz, že národ náš jako druhdy tvoříval i příště tvořiti chce jeden celek s králi svými, že tak jako oslavě sebe i oslavě jejich zasvěcuje umění své, a že nikým a v ničem nedá libovolně rušiti odvěký právní svůj. poměr ke korunovaným králům svým.

Bez mála dvacet plných uplynulo let, co čarokrásná tato místnost zasvěcena byla vznešenému účelu svému, i nebylyť nepatrny různé ony překážky a nesnáze, jež po celou tu dobu stavěly se proti vroucímu přání každého z nás, aby již přikročilo se k provedení velkého díla národního. Všeliké tyto překážky a nesnáze však nebyly s to, aby utlumily nadšenost národa našeho pro slavný úkol, jejž on sám si byl vytknul, a v každém poněkud jen příznivějším okamžení z nova jevila se pevná jeho vůle, neustáti od díla, v jehož provedení hned na počátku nového svého života před celým světem ctí svou byl se zavázal.

Když ale v době nedávné ze středu vlasti, z královské Prahy naší opět vážný ozval se hlas: *„Již čas, aby postaven byl chrám dramatické Musy české!“* — tu po všech vlastech našich živý a bohatě posud proudící rozevřel se zdroj nejochotnější obětovnosti národní, jež dnešního dne již za všeobecného plesání veškerého světa slovanského slaví první skvělé vítězství účinné vytrvalosti své slavným položením základu velkolepého pomníku znovuzrození našeho národa, velkolepého chrámu umění našeho národního.

Slavný tento den prvním, skvělým jest toho rukojemstvím, že národ náš dílo, jež v prvním okamžení svého znovuzrození za první sobě vytknul úlohu čestnou, spojenou silou a s vůlí rozhodnou s to jest také provésti, začež v slavném, veleslavném tomto okamžení jmenem veškerého národa přijmětež dík, nehynoucí dík všickni, kdož přispěli jste k uskutečnění, kdož

přispěli jste k urychlení dnešní, pro rozvoj národního našeho života, pro všecku budoucnost národa našeho věčně památné slavnosti.

Jmenem celého národa našeho dík především Tobě, nejjasnější králi a pane náš, jenž sám blahosklonně uznati jsi ráčil šlechetné snahy národa našeho; dík, nehynoucí dík Vám, Vy spanilomyslné paní a dcery české, jež věrny vrozenému krasocitu svému obětivou a podněcující podporu svou věnovaly jste chrámu krásného umění; nehynoucí dík Vám, Vy velkomyslní zástupcové královské naší Prahy, jejíž obětivost přičiněním Vaším skutečné co královský zaskvěla se obětivosti příklad, i dík Vám, Vy zastupitelstva měst a obcí českomoravských, jež s heslem: „Za Prahou!“ věrně příklad její jste následovala! Dík Vám, Vy stateční zástupcové okresní, jenž pevně stáli jste na tom, že všeliká věc národní je také věcí Vaší! Dík Vám, Vy spolkové živnostenští a řemeslničtí, i Vám, Vy záložny českomoravské, jenž osvědčili jste se vědomím, že krásná umění a průmysl všeliký skvétají jen ve vzájemném sebe podporování! Dík Vám, Vy různí spolkové vlastenečtí, jenž jakéhokoli zvláštního účelu svého použili jste také ve prospěch a k oslavě velkého účelu národního! Dík Vám, Vy čeští dělníci, jenž uskrovnili jste snad nejnutnější denní potřebu svou, abyste jen také dárek svůj položiti mohli na oltář vlasti a národa! Dík Tobě konečně, Ty bujará mládeži študující, jež planoucí nadšeností svou v prsou tisíců a tisíců vždy rozněcovala jsi a posud rozněcuješ plamen nadšenosti pro svatou věc národní! Zaplesejtež všickni ve spolek, neb dnešní den jest první slavnou odměnou dlouholetého, šlechetného vynasnažení vašeho společného.

Je však dílo, o jehož uskutečnění veškeren národ náš zasazuje se s nejnadšenější obětivostí, je dílo, jehož založení celý národ náš a s ním celý slovanský svět slaví dnes co největší posud svátek náš národní, je dílo to skutečně tak vznešeného, tak veleváženého pro nás významu, jakéhož jemu přikládáme v svrchované snad nadšenosti své?

Není národa v řadě veškerých národů vzdělaných, jenž divadlo co chrám umění dramatického nepovažoval by za veledůležitý ústav vzdělavací, za školu k ušlechtění srdce i vytříbení rozumu dospělého a škole jinak již odrostlého lidu, za školu

osvěty národní a lidské vůbec, bez níž národu, jenž chce honositi se osvíceností, není lze ani obejíti se.

Řekové, nejosvícenější to národ věku starého, stavěli chrám musy dramatické přímo vedle chrámu zasvěceného bohům samým, i nemýlíť se zajisté osvícení národové novověcí, stavíce chrám umění dramatického v první řadu po chrámu Páně a po chrámech vědy; neb vedlé náboženství a vědy není ústavu, jenž tak mocně by mohl působiti na vzdělání mravní i na osvícení rozumu, jakož působiti může a již také působil i působí ušlechtilý směr umění dramatického.

Právem naznačuje se co nejvznešenější přednost mravouky a zejmena mravouky náboženské, že pobádá k dobrému, i že soudní moci její nemůže vymknouti se nižádný skutek, ba ani nejtajnější hnutí mysli lidské, jehož nikdy nezastihne moc spravedlnosti světské, kteráž nanejvýše stačí jen k zamezení zla.

Pohleděmež však na jeviště umění dramatického a pozorujmež, kterak tu všeliký šlechetný čin i úmysl, nechť si svého času byl uznán či naprosto snad zneuznán, pro všecku budoucnost dochází zasloužené odměny a oslavy, i pozorujmež, kterak tu škůdce, buďsi rodu obecného či královského, jenž schytrale dovedl uchrániti se trestajícího ramene spravedlnosti světské, svíjí se před námi ve vnitřních mukách zlého svědomí svého, a kterak i ten, jenž zúplna ohlušil svědomí své a v světské slávě snad trávil i skončil ohavný život svůj, po smrti právě pohnán jest na jeviště světa dramatického, jako před stolici soudní, aby všecko pozdější pokolení lidské opět a opět jej zatratilo, a pro vždy s ošklivostí odvracelo se od ohavnosti jeho.

Není ve všech těchto zjevech dojímavé, veledojímavé pobudky k dobrému, nejsou zjevy tyto mocnou, velemocnou výstrahou všeliké i nejtajnější zlomyslnosti, a nejeví se dle toho tatáž moc jako v mravouce patrně také v předních a hlavních výkonech umění dramatického?

Či měl by snad proto vznešený úkol umění dramatického tratiti na vnitřní ceně své, že domáháno se ho v zevní spůsobě příjemnosti a zábavy? Tím právě co nejvzácnější zásluhou svou může honositi se umění dramatické, že také v onu dobu, když duch lidský, unavený denním namáháním k potřebnému zotavení

svému vyhledává zábavy, i zábavou svou vzbuzuje a tuží vědomí jeho mravní.

Není-li však mravouka jediným účelem umění dramatického, tuť zajisté všeliký jiný účel jeho mravnosti nejen není na odpor, alebrž spíše také ji podporuje. Či jest snad mravnosti na újmu. když v ději dramatickém nahlížíme v rozličné poměry života společenského, abychom zvěděli, jak kdy zachovati a čeho varovati se, nemáme-li nezkušeností svou snad v zbytečných octnouti se nesnázích? Jest na újmu mravnosti, staví-li se v ději dramatickém všeliká křehkost, všeliká blouznivost lidská na pranýř veřejného posměchu, abychom sami v životě svém vystříhali se podobného trapného osudu? V tom všem jest nám divadlo školou moudrosti, školou života praktického.

Když však na jevišti v nejpříkladnější činnosti své vystupují před námi slavní mužové minulosti, kteříž rekovností svou vlast i národ uhájili před hrozící již záhubou, kteříž věhlasem moudrosti své vlast i národ oblažili a oslavili, kteříž za svobodu lidskou a samostatnost národní s myslí neohroženou v hrdinný pustili se zápas, kdož nepřisvědčil by tomu, že jeviště jest také nejmocnějším buditelem národního vědomí, nejmocnějším buditelem a pěstitelem lásky k vlasti a k národu?

Nikdo konečně nebude popírati, že divadlo jest také základem, je hlavní podmínkou rozvoje a nadějnějšího vzletu všeho jiného krásného umění a zejmena umění hudebního. S hrdostí můžeme honositi se, že nyní již za stísněných poměrů našich můžeme vykázati se řadou výtečných mistrů i skladatelů hudebních, že památný den dnešní zasvětiti nám lze vlastním zpěvem národním i velkou národní skladbou operní a že takto divadlem právě položen jest již základ skvělé budoucnosti hudby naší národní.

Všeliký mocný tento vliv umění dramatického na vzdělanost mravní, na praktické vzdělání životní, na probuzení a otužení národního vědomí, jakož i na zdárný rozvoj umění hudebního uznali a posud uznávají veškeří národové vzdělaní, a chrám umění dramatického jest jim všem nejdůležitějším a nejmocnějším základem všeobecné osvěty národní, z něhož blahodatné paprsky její v nejširší rozbíhají se kruh, a nejhlouběji vnikají do všech vrstev veškerého národa.

Již tím vším zajisté dostatečně by byla odůvodněna nadšenost národa našeho pro myšlenku národního divadla, avšak divadlo má pro národ náš vážnější ještě, mnohem vážnější význam, než pro kterýkoli národ jiný a význam ten jest vlastně ohniskem všeobecné, svrchované nadšenosti jeho.

V trudné, přetrudné oné době, když jazyk náš násilně vyvržen byl již z úřadů, ze škol i z veškerého života veřejného, ba když již v samém chrámu Páně postrkován byl co pastorek, jenž kde jen možná a zejmena v městech ustoupiti musel jazyku cizímu, a k němuž nejvyšší duchovní pastýřové naši i slavné konsistoře jejich nechtěli více znáti se, v nejtrudnější oné době zbídněnosti naší národní nezbývalo již otcovskému jazyku našemu než jednoho jediného jen útulku, kde nezohyzděn a nezpotvořen cizími příměty ozývati se mohl ještě ryzejším poněkud zvukem svým, kde ubrániti se mohl nákazy smrtelné, kde ubrániti se mohl věčného svého umlknutí.

Byloť to soukromé, byloť to domácí divadlo, kde od počátku našeho století již jen horlivějších několik mladíků studujících se vší láskou ohnivého srdce svého pěstovalo a tříbilo na smrt štýraný jazyk český, kde ne zcela ještě odrodilí občané naši naslouchali časem zvukům jeho slušnějším a důstojnějším, než v jakých z úst pánů ozýval se zotročilému lokaji a selskému nevolníku, a odkud živořící již jen jazyk náš během několika let z nahodilých dříve her vyšinul se na pravidelné divadlo nedělní a konečně na stálé divadlo denní.

Divadlo tedy bylo posledním veřejným ústavem, v němž jazyk otců našich od několika jen věrných synů jejich důstojněji byl ještě pěstován, a divadlo bylo pak také prvním veřejným ústavem, z něhož jazyk náš dojemně i mocně počal opět ozývati se všemu lidu našemu. Divadlo bylo posledním ústavem veřejným, jenž aspoň v hrstce lidu našeho zachoval i sílil vědomí národní, a divadlo bylo pak také prvním ústavem veřejným, z něhož paprsky národního vědomí mocně a hluboko vnikaly v nejširší kruhy lidu našeho. Divadlo bylo posledním opatrovatelem zmírajícího i bylo první posilou pozdravujícího se národa našeho.

Toť nejvážnější a nejdojemnější význam, jakýž divadlo má pro národ náš, a jakéhož nemá pro žádný jiný národ na celém

světě. Toť posvátný onen význam, v kterémž mezi všemi ostatními národy na světě jen národ náš divadlo své nazývati může divadlem národním. To však také dostatečnou jest příčinou, že myšlenka národního divadla s to jest, aby srdce celého národa našeho v nejhlubších jeho útrobách rozechvěla na nejvyšší stupeň nadšenosti a obětivosti, toť příčinou, že zbudování divadla národního, jak toho není příkladu u žádného jiného národa na světě, celý národ náš považuje za vlastní, svatou povinnost svou, neb v budově národního divadla národ náš nespatřuje a nebuduje jen chrám umění, v chrámu tom národ náš spatřuje také jediného soucitného svědka nejkrutějšího utrpení a ponenáhlého zotavení svého, i buduje si v něm v pravém a plném slova toho smyslu pomník svého zmírání a vítězného svého smrti odolání.

Či nezmíral, nebyl již chřadl národ náš, když vlastní otec náš Dobrovský, skoumaje a rovnaje jazyk jeho, sám zoufale zvolal: Vímť, že jazyk ten neoživne více! — Ozývaliť se ovšem kolem něho hlasové mladíků, kteříž ve svěžesti vlastní naděje své těšili jej, poukazujíce zejmena také k rostoucímu neustálo účastenství pro pokusy jejich divadelní v jazyku našem otcovském. Stařec však nedůvěřivě usmíval se, a v hlubokém žalu srdce svého připomínal si, že již druhý věk je na sklonku od hrozného onoho dne, co klesl národ náš na osudné Hoře bílé a že pořád ještě nedává ani nejmenšího znamení života.

Ano dva věky ovšem, dva dni to v životě národů, dokona uplynuly od osudného dne bělohorského, a národ náš ještě neprobíral se z omráčení smrtelného. Již však na počátku následujícího tohoto věku našeho, ještě za soumraku dne třetího veškerá země počala otřásati se, roztrhlať se opona v modlochrámu duchamorné svaté aliance, trůny bořily se, národové vstávali z bídných hrobů nevolnictví . . . . .

Než nastojte, jaký divoucí to obraz náhle jeví se zde žasnoucímu zraku mému? V nočním polotemnu pojednou šíroširé, všepusté přede mnou rozprostírá se pole, hrůzné to pole bělohorské, obklopeno tlupami střežících je žoldnéřů. Již však počíná opět svitati, vidím opět základní onen kámen, avšak zdá se to býti kámen náhrobní, a — rozevřená pod kamenem tím hrobka vždy více a více rozvírá se, rozvírá se široko daleko ohromné hrobiště to celé, žoldnéřové omráčeni padají k zemi,

a — již smrt překonána jest životem, již opět vidím před sebou všecky nesčíslné ty řady slavného průvodu dnešního, jenž odtud krokem velebným ubírá se přímo k výši staroslavného onoho sídla slavných králů našich. Za prchajícími žoldnéři však hřímavý nyní ozývá se hlas: Jdětež a zvěstujte pánům svým, že národ, jejž co mrtvého zde měli jste stříci, překonal smrt i povstal z vlastní moci své, aby zasedl na pravici trůnu králů svých, a společně s nimi vládl opět ve vší vlasti své!

Ano vstalť jest a žije opět národ český, a dnešní den jest právě dnem slavného jeho vzkříšení duševního, neb dnes počíná vtělovati se první vznešená myšlenka nového života jeho, dnes on sám, zakládaje první velkolepé dílo nové doby své, z vlastní moci povstal z hrobu dvěstěleté nečinnosti, a vy shromáždění zde tisícové, po prvé dnes vysláni jste od něho za posvátným účelem tím, aby před celým světem slavné vydali jste svědectví o síle jeho životní, i abyste na důkaz, že osvěta má býti osou nového jeho života, slavně položili základ slavného chrámu osvěty, slavného chrámu nového věku národnosti československé.

Sedmero skal slučuje se zde, v lůně této národu zasvěcené půdy, aby chrámu našeho národního jeden tvořily základ mohutný, jejž nižádná zloba lidská nebyla by s to zvrátiti.

Posvátný Říp, s jehož velebného temene praotec náš Čech poprvé rozhlížel se po čarovábných nivách krásné této země, a jmenem celého národa svého pro všecko své potomstvo uvázal se v držení její; vrch ten posvátný ukládá zde mocný odděl tělesa svého, aby základy národní této budovy hlásaly opět světu veškerému, že od praotce svého národ náš podnes je v dědičném držení této vlasti své, a že tisíciletého svého práva k ní povždy hájiti bude do posledního dechu života svého.

Staropamátný Radhošť sesterské naší Moravy, na jehož vrcholi v dávných již dobách, kdy v kraje tyto nebylo ještě vniklo vznešené učení Kristovo, předkové naši, oslavujíce boha pohostinství, povzbuzovali se k lásce k bližnímu, staropamátný Radhošť klade sem žebro z obrovského boku svého, aby již základy nového tohoto chrámu osvěty svědčily o tom, že národ náš, tak jako předkové jeho v dávné době, pro všecku budoucnost v pohostinském a přátelském poměru žíti chce se všemi národy, i že dle slova Kristova nikdy žádnému z nich nechce

činiti, čeho sám nepřeje si, aby činěno bylo jemu, že však tohotéž slova Kristova také pro sebe bude vždy dovolávati se vší mocí hlasu svého.

Z kraje, kde nesmrtelný náš mistr Jan Hus spatřil světlo života, ze staroslavné Práchně mohutný leží zde balván na důkaz, že chrám osvěty naší národní spočívá na základě všeobecné osvěty lidské, na základě pravdy věčné, jejíž prvním slavným hlasatelem byl mistr Jan Hus a jejíž prvními neohroženými obranci byli statní otcové naši.

Z vlasti, kde Olomúc vévodí, divoucím vítězstvím nad Kublajem chánem proslulý Hostajnov, i veleslavný Trocnov, kolébka to největšího reka národa našeho Žižky, i vítězstvím jeho na věky proslavený Žižkov náš svých beder výtvary zde kladou, by základy našeho chrámu národního záruku v sobě chovaly toho, že co statní synové Žižky a Prokopů dovedeme statně brániti vlasti i národa, i jako rekovný Jaroslav obhájiti osvětu proti všelikým útokům sveřepých surovců.

Náš Blaník konečně, slynoucí nadějnou národu našemu pověstí, mocný kloub tvrdé šíje své sklání v posvátné tyto základy, aby tak, jako z tajemných utrob jeho vyslané vojsko reků z největšího někdy nebezpečenství má vysvoboditi národ náš; vycházela také z velebných síní chrámu umění našeho národního mocná četa bojovníků národních, kteříž kouzelnou zbraní umění svého slavně opět národu našemu vydobudou předního místa v řadě národů osvícených.

Tak zároveň i v samé základy prvního velkého našeho díla národního obrovskými literami zaznamenáno jest odvěké spojení Čech s družnou Moravou, a v záři společné slávy, jež z tohoto společného nám chrámu umění bude povznášeti se nad celým národem naším v Čechách, na Moravě a v Slezsku, nerozlučné naše spojení v novém zastkví se lesku.

Však nejen bratrská jednota Čechů a Moravanů, také rodný náš svazek s veškerým Slovanstvem zračí se v hlubinách těchto základů. Ze země i vody studánky, jejíž pramenem slovanský apoštol Cyril praotce naše zasvěcoval učení Kristovu, z posvátné vody a země této vypálenou kameninu zasílá sem sesterská naše Morava, aby tak jako slovanští apoštolové Cyril a Metoděj ctěni a slaveni jsou po veškerém světě slovanském, i chrám našeho

umění proslavil se v Slovanstvu veškerém, aby stal se spojidlem umění našeho národního s všeobecným uměním slovanským, i stal se mohutným pilířem duševní národní jednoty slovanské.

A již sejdiž, čtverhrane, jenž první máš zalehnouti na vzácné základy národní naší budovy; sejdiž a zakrej símě, jež zde klademe dnes v lůno matky země; sejdiž a šťastně na ně ulehni, aby símě toto drahocenné pod ochranou tvou šťastně zachovalo se a vzešlo.

Nechť šťastně ujme se símě samostatnosti naší národní a dobrého našeho srozumění se všemi ostatními národy; nechť šťastně ujme se símě rekovné obětivosti za práva vlasti a národa; nechť šťastně ujme se símě národního umění a národní naší osvěty; nechť veškeré toto símě šťastně ujme se, klíčí a vzejde, aby z nádherného chrámu národního našeho umění v plné síle rozvíjel se strom národního našeho života co hrdý kmen mohutné, velebně krásné lípy slovanské!

Přistuptež nyní, Vy nejvyšší hodnostářové království českého, přistuptež, Vy přední zástupcové vědy a umění, přistuptež, Vy přední důvěrníci národa našeho ze všech zemí koruny české, abyste úhozem svým na základy vznešeného díla národního blahému žehnali zdaru jeho.

Přistuptež pak, Vy dělníci národa, kteříž jmenem soudruhů svých čestnou máte vykonati úlohu, abyste tmelem věkům vzdorujícím nerozpojitelně sloučili základní kameny chrámu našeho národního! Hrdostí nechť každého z Vás, hrdostí nechť každého ze všech soudruhů Vašich naplní vědomí, že dopřáno Vám účastniti se u provedení prvního velkého díla národa našeho. Nechť každý z Vás s nadšenou pracuje myslí, že budujete svatyni slavné minulosti a nadějné budoucnosti národa svého, a že po celou dobu této práce pohlíží k Vám vděčné oko jeho; nechť každý z Vás s upřímnou pracuje touhou, aby výsledek společné práce Vaší důstojen byl vznešeného důmyslu mistra, jenž skvělý naznačil Vám obraz velkolepého díla, aby dílo to slavným také bylo pomníkem nového našeho umění národního.

Vy však tisícové, jenž jste svědky věčně památné naší slavnosti dnešní, jdětež i zvěstujtež veškerému národu našemu, že slavně položen jest základ slavného díla jeho, že položen

jest základ důstojného chrámu národního našeho umění, že položen jest základ samostatného našeho divadla národního.

Jdětež i zvěstujtež veškerému národu našemu, že ohlas slávy dnešního dne mocně rozléhal se po veškerém světě slovanském, a radostnou touto zvěstí v srdci celého národa našeho plamen nadšené obětovnosti ve světlou rozžehnětež zář, jež nehasnouc rychle provodila by nás k slavnějšímu ještě onomu dni, v kterýž s pocitem plného vítězství jásajíce zvoláme: „Ejhle, co slavně započato, slavně také již dokonáno!“

Přípitek při slavnostní hostině:

Dnem včerejší slavnosti národa českého nebyl obnoven, ovšem ale utužen svazek náš se sesterskou Moravou. Velevýznamným stal se ale den včerejší tím, že dne toho projevili účastenství a solidárnost s dílem naším i veškeří kmenové rozsáhlého osmdesátimilionového národa slovanského. (Bouřlivé Sláva! Urá!) Matička naše Praha uvítala v středu svém nevídané a neznámé potud syny všech odvětví slovanských. Jest to poprvé, kde projevují účastenství k podniknutí našemu bez výminky synové všech končin slovanské říše, v jejichž hranicích slunko boží nikdy nezapadá. (Sláva!) Ze Srbska i Horvatska, ze Slovenska i Krajiny, z Haliče i Polska, Lužice i Korutan, Dalmacie i Hranice, Slavonska i Hercegoviny, Černé Hory i Bulharska, i z Veliké svaté Rusi (Bouřlivé hřímavé Sláva! Urá! Urá!) projeveno nejživější účastenství k dílu našemu, které stalo se společným dílem veškerého Slovanstva. (Sláva!) Urá!) Dílo naše jest i dílo jejich, chlouba naše jest i chlouba jejich! (Sláva!) Pánové! I veškeré severoslovanské loďstvo, **naše** severoslovanské loďstvo (Hřímavé Sláva! a Urá!) provolává telegraficky zdar a slávu koruně české, a přeje úspěch národnímu divadlu českému! (Bouřlivé nadšené Urá! Urá! Sláva!) Toto projevení ozařuje a staví korunu českou v nové světlo a v nový lesk. (Sláva!) Jakož pak nynější dílo naše uznáno jest za dílo všeslovanské, tak nechť i budoucně všichni kmenové slovanští vítají každé dílo jednotlivých kmenův jako dílo všem společné, nechť vidí v něm i svoji chloubu a slávu! (Sláva!) Nechť v společenských

i jiných zájmech panuje mezi námi rovná mysl, byť by také svornost ta nevedla k jednotě politické, přec povede k tomu, že národ slovanský nedopustí, aby kterému z kmenů slovanských bylo ublíženo! (Hřímavé Sláva! Urá! Hlasy: Nedopustí! Nedopustí!) A jako Říman dospěl druhdy v starém světě k tomu, že s hrdostí kráčel celým světem, a všude hrdě mohl zvolati: „Jsem Říman!“ tak nechť v novém světě dospěje Slovan k tomu, aby s tímž pocitem mohl všude hlásati: „Jsem Slovan!“ (Hřímavá pochvala) Proto připijím: Na zdar vzájemnosti a solidárnosti slovanské! (Dlouhotrvající nadšené Sláva! a Urá! Nadšení, které přípitek dra. Sladkovského vzbudil, bylo nesmírné.) (Nár. Listy.)

VII.

ŘEČ

při slavnosti 500leté památky narození Mistra Jana Husi

v Husinci dne 6. září 1869.

Půl tisíce let! Národe český, cítíš váhu tří těchto slov? Vrchol to slávy, prohlubeň sníženosti, i zásvit nové, nadějné budoucnosti Tvé.

Hluboko, tak hluboko byl před pěti sty lety klesl křesťanský svět v západní Evropě, že co mrzké zboží jedni prodávali a druzí kupovali samo věčné milosrdenství boží. Jako nyní jest obyčejem všech kupců, tak za oné doby v Římě sestavili si zvláštní cenník, cenník to odpustků za všeliké hříchy a poklesky lidské, i vyslali do veškerého světa šantročníky své, kteříž táhnouce od města k městu i ode vsi ke vsi, na veřejném trhu všude za bídný peníz nabízeli každému úplné prominutí v tom i onom životě všech jeho hříchů minulých i budoucích. A blbé stádo zaslepeného lidu hrnulo se k bezedným pokladnám svatoprodavců, i naplňovali je penízem svým od krvavého haléře chudé vdovy počínaje až k stříbrňákům a zlatým bohatého prostopášníka, a domnívali se, že takto bezpečný zakoupili si vstup do nebeského království.

V neblahé této zatemnělosti rozumu i mravocitu lidského nad nepatrným tímto městečkem zaskvěla se dennice v nejjas-

nějším lesku svém, a v tomtéž okamžení v malé jizbě skromného domku tohoto nový zasvitl paprslek života, o němž ovšem nikdo tenkráte netušil, že národu našemu i veškerému člověčenstvu prvním jest svítáním nového, světlejšího dne. — V tři a třiceti letech na to ozývalo se již a mocně po veškeré vlasti české i za hranicemi rozlíhalo se kárající slovo Kristovo: „Dům můj dům modlitby jest, vy jste jej však učinili peleší lotrovskou!“ Bylť to hlas mravokárce, vyslaného z rolnické této chýže zde v Husinci, jenž v třiatřicátém roce věku svého v Betlemské kapli v Praze nastoupil úřad učitele lidu, bylť to hlas Mistra Jana Husi.

Veškeren lid také uvěřil slovům nadšeného hlasatele neporušené pravdy věčné, odvrátil se od oněch, kdož k nečistému vedli jej kupčení s milostí boží, a horlivě následoval vznešený příklad bezúhonné mravnosti učitele Betlemského. Ti však, jichž hnusné výdělkářství učením jeho trpělo ujmu, v neukrotné proti němu zahořeli zášti, i neustáli štváti proti němu veškerou moc duchovní i světskou, až uzřeli plamen hranice kostnické vyšlehnouti nad jeho hlavou i nad hyzdící jej korunou papírovou, na niž shromáždění v Kostnici svatí otcové vepsati dali nález svůj nejosudnějším tenkráte slovem: „Arcikacíř!“

Když pak za Mistrem Janem Husem upálili také šlechetného přítele jeho Jeronýma, byla zuřivá vášeň obou jich nepřátel ochlazena, i bylo vyhověno spravedlnosti sv. otců v Kostnici. Avšak nyní teprvé spravedlnost věčná na soudní zasedla stolici, a následující soud její byl hrůzný, tak hrůzný, že veškeré člověčenstvo žasnouc trnulo, i nastal postrach a nářek mezi sv. otci v Kostnici a v Římě.

Vírem zatočila se nad plameny kostnickými, i v nejpronikavějším hvízdění svém zaúčela divá vichřice, a jakoby na vždy chtěla zničiti rovnováhu moře vzduchového, v nejlítější rozkacenosti své počala projížděti se nad veškerou svatou říší římskoněmeckou, rozmetávajíc ohnivé oharky z hranice kostnické po vší vlasti českomoravské. Tu pak v plamenné záři povšechného požáru veškeren lid sbíhal se v tábory válečné, vozy srážely se v nedobytné hradby, bořily se svatoprodavačů chrámy a kláštery, hrady a města lehaly v prach a popel, a celý národ československý ve zbrani s nepřemožitelnými reky svými, s Janem

Žižkou i s oběma Prokopy v čele, děsnou nepřátelům jal se zpívati píseň: „Kdož jste boží bojovníci!“

Z ponořeného v Rýně popele upáleného arcikacíře povstalť jest celý národ kacířů, a sv. otcové v Římě třásli se i zdvihali kříž proti němu, avšak kříž nejevil nižádné moci v rukou jejich, nejevil moci proti bojovníkům božím. — Pozdvihliť kříž poprvé, avšak zaražena sklesla ruka jejich a z památného od té doby Žižkova, kde na 100.000 křižáků ze všech národů střední Evropy vítěznému podlehlo palcátu hrdiny našeho Žižky, vítězohrůzná zaznívala jim píseň: „Kdož jste boží bojovníci!“

Pozdvihli kříž po druhé, i po druhé malomocně klesla ruka jejich, a od Chebu, kde ohromné vojsko křižáků v hanebném potřeno útěku, i od Hor Kutných, a od Německého Brodu, kde celé vojsko císaře Sigmunda na hlavu poraženo od Žižky, ještě hrůzněji než dříve zaznívalo: „Kdož jste boží bojovníci!“

I pozdvihli kříž po třetí a po čtvrté, a zoufaleji vždy klesala ruka jejich, neb 200.000 křižáků se samým kardinálem v čele při pouhém již pohledu na tábor jen 20.000 Čechů od Stříbra i od Tachova dvakráte v zděšený dalo se útěk, i pobito jest a rozehnáno za vítězného zpěvu: „Kdož jste boží bojovníci!“

A po páté ještě pozdvižen kříž, i vypadl zcela z ochromených rukou sv. otců, a od Domažlic, kde opět 150.000 křižáků s kardinálem v čele jako pleva rozprášeno a potřeno, co konečný a neodolatelný soud boží vítězoslavně rozléhalo se až do Říma: „Kdož jste boží bojovníci!“

Titéž svatí otcové, kteří o 16 let dříve Mistra Jana Husa v Kostnici co arcikacíře dali upáliti, titéž svatí otcové nyní, v Basileji shromáždění, uznali následovníky jeho slavně před celým světem za věrné syny prvotné církve Kristovy. — Zvítěziliť bojovníci boží, zvítězil národ československý, a po celých dvě stě let v slávě a ve velké vážnosti u všech národů evropských požíval vítězství svého. Celý svět obdivoval se chrabrosti a neoblomnosti národa českého, celý svět obdivoval se velerekům a znamenitým mužům jeho.

V skutku také slavné, ba zázračné, a od oné doby, co malý národ Řeků ubránil se proti celému milionu hord asiatských, bezpříkladné bylo, aby národ sotva čtyř milionů, jako tenkráte národ český, odolal po celých 16 let veškeré takřka Evropě,

a statisíce vojska jejího opět a opět sporážel a v šílený vehnal útěk.

Nejvyšší význam ale vítězství českého byl ten, že podlehl mu světovládný tenkráte ještě Řím. Král Jindřich VIII. odloučil se i s národem anglickým zúplna od Říma, a později větší část knížat německých vybojovala vyznání luteranskému i protestantskému vůbec plnou svobodu a neodvislost od papeže. V obojím tomto případě Řím utrpěl velkou ztrátu, ale zásada, že Řím v ničem nesmí povoliti, zásada ta při tom vždy zůstala neporušena. Angličané a protestanté Němci stali se kacíři, jež Řím nemohl sice mečem vyhladiti, jimž ale také ani v nejmenším se nepodal. — Vítězní však praotcové naši, vítězní Čechové dokázali toho, že svatí otcové musili naslouchati jejich výminkám míru, musili, tajíce vnitřní zlobu svou, chlácholiti a prositi je o mír, a konečně podrobiti se výminkám od kacířských Čechů samých položeným. Tak Čechové pokořili zpupný Řím, až on sám před celým světem musil připustiti, že libovůle jeho a hierarchie vůbec není článkem víry Kristovy, až svatí otcové v Basileji sami musili pronásledované dříve kacíře prohlásiti slavně za pravé syny prvotní církve Kristovy. Takovýmto vítězstvím nad samými základy Říma nemůže honositi se nižádný jiný národ v Evropě; a toto vítězství, národe český, toť vrchol slávy tvé.

Avšak co znamená smlouva s Římem, co znamená smlouva s celým sborem sv. otců, pokud jest učením jejich, že netřeba dostáti slovu kacíři danému, netřeba dostáti přísaze, složené ve prospěch kacířů!

Když Mistr Jan Hus před smrtí svou v Kostnici veřejně připomínal císaři Sigmundovi, že on slovem i průvodním listem svým císařským zaručil mu úplnou bezpečnost osoby a života, císař v hlubokém zarděl se studu. Rychle však shromáždění v Kostnici sv. otcové přispěli na pomoc slabé mysli císaře, a zvláštním zápisem ubezpečili jej, že není zavázán dostáti slovu kacíři danému.

Od oné doby pak, co shromáždění v Basileji sv. otcové sami toužebně Čechy prosili o mír, a co mír ten s nimi uzavřeli na základě tak zvaných kompaktat, sotva více než čtvrt století bylo minulo, a Řím již necítil se slavnou smlouvou tou vázána, a papež neostýchal se veřejně prohlásiti ji za neplatnou.

Kompaktata basilejská nesvědčila prý než těm, kdož tehdáž, když obapolná o nich stala se smlouva, byli na živě. Tak mezi jiným dokazoval sv. otec, a zrušil je za takovýmto vší pravdě v oči bijícím důvodem.

Neohroženě však rekovný král náš Jiří Poděbradský bránil proti Římu dobrého práva národa českého, a byť si od papeže za hlavu všech proklatých prohlášen, slavně odolal všelikým pohromám, jež následkem klatby papežovy hrozily jemu i celému království českému.

Pranic neprospělo jednostranné zrušení kompaktat, pranic neprospělo, že prohlášen byl veškeren národ český za rotu proklatých kacířů, pranic neprospělo všeliké usilování, aby národ ten kacířů vyhlazen byl mečem a ohněm.

Národ český neustupně hájil si 16letým bojem vydobyté právo svobody svědomí, ba rok od roku šířeji rozevíral jí brány přesvědčení svého; až konečně také vystoupením Martina Luthera celý takřka národ německý pozdvihl se proti drzému kramaření s odpustky, a takto za příkladem Čechů celá střední Evropa vztýčila prapor svobody myšlenky, svobody ducha.

Dva věky byly minuly, co Mistr Jan Hus a přítel jeho Jeroným za přesvědčení své podstoupili smrt v plamenech kostnických, národ český památku jejich červenými literami zaznamenal v kalendáři svém, nejšlechetnejší snažení jejich po obnovení církve křesťanské v prvotní její ryzosti v jednotě českomoravských bratří vznešeného došlo výrazu, a na místo jednostranně zrušených kompaktat basilejských národ náš co novou hradbu svobody svědomí od krále svého císaře Rudolfa II. vymohl si cís. majestát, jímž pro veškeré země koruny české slavně zaručena jest svoboda náboženská. Ze čtyr asi milionů česhého lidu v Čechách i na Moravě nebylo již ani půl milionu oněch, kdož zúplna a bez výminky přidržovali se ještě Říma, a majestát císaře Rudolfa II. byl tudíž nade všechnu pochybnost výsledkem vůle veškerého takřka národa. Kdož takto mohl osobovati si právo zvrhnouti zjevnou tuto .vůli celého národa stvrzenou i přísahami samých králů jeho?

Avšak jak šeredný jeví se nám tu obraz zvrácenosti pojmů lidských o závaznosti slavných slibů a přísah posvátných! Král Matyáš, aby domohl se koruny české, přísahou potvrdil veškerá

práva i svobody království českého, přísahou potvrdil i majestát zaručující svobodu náboženskou, nedlouho však na to dal se přesvědčiti od rádců jesuitských, že rušením přísahou stvrzeného majestátu přispěje jen k větší oslavě boží. Ještě pak za živobytí jeho Ferdinand ze Štýrska úsilovně domahal se koruny české, a když nemohl srovnati to s náboženským přesvědčením svým, aby přísahal na majestát, obrátil se o radu k sv. otcům jesuitské koleje pražské, kteříž mravné dali mu naučení, aby jen přísahal, není-li lze mu jinak dostati se k vládě, neb přísahu kacířům složenou že netřeba zachovávati. Nešetřeno tedy majestátu, a když národ český opřel se proti tomu, na prosto zrušen majestát, a na novo vyšlehl plamen strašné války náboženské.

Slzou žhoucí zaros se oko genia člověčenstva, a srdce lidské horoucím zaplápolej bolem! Osudné již blíží se okamžení, v němž po více než dvěstěletém zápasu hrdinném pravda musí podlehnouti, a vycházející slunce svobody ztrácí se jakoby na vždy v hustém mračnu temnoty středověké. Na smrt zemdlen dvěstěletým bojem krutým klesl na Bílé Hoře mohutný lev náš český a jakoby na úplně mrtvého již slítlo se naň hejno bídných dravců, i jalo se rváti mocnou hřívu jeho, jejíž pouhým otřesením někdy vyděšeno rozprášilo se do všech úhlů světa. — Nyní svatí otcové řádu jesuitského plnýma rukama chopili se díla. Kacíři jímáni, trýzněni, páleni i ze země vyháněni, veškeré spisy české v oheň vrhány, a v několika desítiletích v Čechách i na Moravě dle zevního zdání aspoň nebylo stopy více zlořečeného kacířstva. Aby však vyhlazena byla na věky všeliká památka i národa českého vůbec, uvržena jest hrstka zbývajícího lidu českého v nejtužší nevolnictví, uzavřena mu škola národní, i dohnáno zpotvoření jeho tak daleko, až on sám styděl se za přirozený jazyk svůj, a jazykem cizím učil se zlořečiti a láti památce nejslavnějších mužů, vlastních otců svých. Tak hluboko byl jsi pokořen, národe český, tak hluboko klesl jsi během dvou set let, toť prohlubeň sníženosti Tvé!

Kam ale, těžce zkoušený národe, kam zmizela světová druhdy sláva Tvá, kam zmizela někdejší všech ostatních národů evropských úcta k Tobě, a je obé snad na věčné časy nenavratně pro Tebe ztraceno? Hle, temnou tuto roušku zde, nevíš co znamená, netušíš v srdci svém, co skrývá se jí po dlouhé již věky

oblouzenému zraku Tvému? — Projděmež síně, v nichž mnohé rodiny od dávných let sestavují podobizny veškerých předků svých, i najdeme tam také po různu obraz, hustým zastřený závojem. Znamení to, že člen rodiny, jehož podoba takto zahalena jest, velkého pro celou rodinu byl původcem neštěstí, neb že dokonce považován jest za skvrnu rodiny a že tato s pocitem hanby tvář jeho zakrývá světu.

Má snad tato rouška zde podobný míti význam? Ano, tentýž neblahý jest význam její. Či nebylo nám po více než dvě stě let dokazováno a násilně vštěpováno, že všickni předkové naši z nejslavnější doby dějin českých od Jana Husa počínaje až k Janu Komenskému co kacíři byli vesměs jen samí proklatci, paliči, loupežníci a krvelační vrahové, od nichž všichni počestní lidé a tak i vlastní synové a potomci jejich s ošklivostí a hrůzou musí odvrátiti se, jež vlastní národ jejich na věky proklínati má co hlavní příčiny všeho neštěstí svého a jichž jmena nikdo ani vysloviti nemá bez znamení sv. kříže?

Ano, ano, ti poctivci, tak oni nám i celému světu líčili veškeré předky naše, i abychom nemohli pohlednouti jim v tvář, a neshledali v ní snad přece cosi lidského neb dokonce vznešeného, zahalili je všecky v tuto roušku největší ohavnosti, jíž lze jen domysliti se. A my potomci těchto obětí nejhanebnějšího utrhačství chceme neustále nechat przniti památku praotců svých? Chceme snad po všecky časy slouti syny proklatců? My podnes bychom nebyli tak dalece dospěli, abychom strhli onu od podlých sobíků a podvodníků upletenou roušku, a pohlédli v tvář otcům svým, abychom sami o nich vlastní utvořili si úsudek svůj a mužně ho na příště hájili proti veškerému světu, i zatočili oštěpem obrany nad hlavami těch, kdož by dále ještě chtěli hanu kydati na hlavy rodu našeho?

Čím provinil se náš Mistr Jan Hus? Předstuptež obžalobci jeho, předstupiž ty Jene Železný, biskupe Litomyšlský, i ty Michale z Německého Brodu s pověstným příjmím „de Causis“, i ty mistře Štěpáne Palče; předstuptež všichni, vy politování hodní náhončí kata kostnického, kteříž tak dalece zapomněli jste se, že co Čechové proti rodnému bratru svému Čechu a na potupu slavného království českého vystoupili jste co žalobníci před soudem cizím!

Byloť vám arci snadno žalovati před soudem sv. otců v Kostnici, o nichž jste napřed již věděli, že každý z nich bude cítiti se osobně uražena Husovým horlením proti přepychu a prostopášnictví jejich, i že pak všickni vespolek budou nestranným, ku podivu nestranným soudem ve strannické záležitosti své vlastní.

Nyní však, po půl tisíci let, předstupte sem před všeobecný a strannických vášní vašich prostý soud potomstva, před vznešený soud dějin lidských, jemuž jedině náleží veškeré soudní výroky minulosti a tudíž i nález na plamennou smrt v Kostnici revidovati s konečnou právoplatností pro tento svět, sem přistupte a opětujte, jaké viny shledali jste na mistru Janu Husovi. — Nelze vám nijak popírati, že mistr Jan Hus vedl ve všem všudy bezúhonný, vzorný život co pravý následovník Kristův, a to zajisté samo o sobě velice již svědčí proti oněm, kdož jej obžalovali, soudili a zatratili, neb největší jich část v nejhnusnějším libovala si smilství a prostopášnictví všeho druhu. Všickni tito mrzcí rozkošníci však jen proto, že mistr Jan Hus káral neplechy a neřesti jejich, volali zuřivě: „Upalte jej, upalte jej!“

Avšak slyšíme vás, vy zuřivci samozvané pravověrnosti, slyšíme vás brojiti a divoce křičeti: „Bylť kacíř Jan Hus, proklatý arcikacíř, a musí na věky býti zatracen!“ Utište se, hned pohledneme kacířství tomu přímo v tvář.

Horlilť mistr Jan Hus proti hanebnému obchodu, jenž z nekonečné boží milosti tržiti chtěl co z prodajného, sprostého zboží. Chce dnešního dne někdo tvrditi, že jest to kacířství? Nikdo neodváží se toho! Propadli jste, žalobníci, s první obžalobou svou před soudem dějin lidských.

Hlásalť Mistr Jan Hus, že říše Kristova není říší tohoto světa, a že tudíž následovníci jeho, biskupové i kněží vesměs nemají poddávati se nezřízené dychtivosti po marných statcích a rozkoších světských. Jest zde koho, jenž shledává v tom kacířství? Nikdo nehlásí se! Po druhé, žalobníci, odmítá vás soud dějin lidských.

Mistr Jan Hus byl toho příčinou, že utvořila se národní církev česká, jež střekla se nesrozumitelné věřícím a zohyzděné mluvy latinské a ve všem všudy konala služby boží v srozumitelném lidu a přirozeném jazyku jeho. Zdaž v tom snad chtěl

by kdo nyní viděti kacířství? Slavné ticho, velevýznamné to ticho, pro vás, žalobníci, a po třetí zavržena jest žaloba vaše před soudem dějin lidských.

Avšak Hus, volají rozsápaně obžalobci jeho, Hus dotýkal se také článků věrouky samé, i bludné zejmena rozšiřoval učení o večeři Páně. Nuže, vy horlivci víry, rcete, co jest víra? Nevíte, že víra počíná tam, kde přestává všeliké vědění lidské, i má kdo právo kaceřovati, zatracovati a upáliti jiného pro to, co on sám neví? Kdož rozumný staral neb dokonce hádal by se dnes ještě o to, je-li či není-li nutno přijímati pod obojí, aneb zmizel či nezmizel-li chléb ve večeři Páně? Či chtěli byste dnes ještě kaceřovati někoho, proto že v některé z těchto a podobných jiných věcí nemá stejnou s vámi víru? Možno vám ovšem podnes kaceřovati a zatracovati dle libosti. Avšak i kaceřovaný dle libosti může s chladnou myslí odvrátiti se od kaceřující společnosti vaší, a můžete pak ještě jako druhdy odevzdati jej na hranici k upálení? Tu, bohu díky, stavena jest moc vaše, na dobro stavena jest mocí ducha času, na věky stavena neodolatelnou mocí ducha osvěty, jenž co nejvyšší přikázání úplnou hlásá svobodu svědomí, jenž nezná nižádných kacířů ani v přítomnosti ani v minulosti.

Ustuptež tedy již a ustaňte viniti Mistra Jana Husa, neb konečně a neodvolatelně rozhodl již soud dějin, i zníť nezrušitelný jeho nález: „Není kacířem Mistr Jan Hus, alebrž jest mučenníkem pravdy, ve všem všudy ale mučenníkem přesvědčení svého, jest osvoboditelem národa svého z okovů nevolnictví duševního, jest jedním z nejpřednějších a nejvznešenějších bojovníků za všeobecnou svobodu lidskou."

Rozhlednětež se, Čechové, a pozorujte, kterak jmeno Mistra Jana Husi ctěno a váženo jest u všech národův osvícených, a kterak přední synové jejich z dalekých dostavili se krajin, aby společně s vámi oslavili dnes památku velkého buditele ducha lidského; i pohlednětež, kterak rodní bratří naši všech kmenů slovanských hrdě hlásí se k Mistru Janu Husovi co velduchu slovanskému! Chtěli bychom snad my samojediní zneuznávati jednoho z největších svých mužů, chtěli bychom snad jeho i vlastním svým nepřátelům k vůli odřeknouti se ho, i odřek-

nouti se slávy, kteréž jmenem jeho nabyl druhdy národ náš, a kteréž napořád těšiti se může ve veškerém světě vzdělaném?

A zdali nyní, zdali národ český vůbec ještě náležel by mezi národy živé, kdyby nebylo bývalo mistra Jana Husi? Díky cizorodným králům jeho měli cizinci jen příliš často rozhodující vliv při dvoře, cizinci vládli na vysokých školách pražských, cizinci také měli již obecní správu královského hlavního města Prahy tak dobře jako zúplna v rukou, a mocným nátlakem se všech těchto stran den ke dni víc a více živel český ve veškerém životě veřejném ustupovati musel živlu cizinskému.

V nanejvýše nebezpečném okamžení tomto byl to Mistr Jan Hus, jenž zmalátnělého ducha českého k novému povzbudil životu a mocnou roznítil v něm snahu sebezachování. Jeho přičiněním Čechové opanovali vysoké školy pražské, jeho přičiněním zrušena nadvláda cizinců v obecní radě pražské, jeho zásluhou zveleben jazyk český co do slova i písma, a bojem ducha i meče, jenž vzplanul z mučennické smrti jeho, Čech opět stal se pánem ve veškeré vlasti své. Svobodou duševní Mistr Jan Hus povzbudil a posílil národ svůj také k zachování a slavnému zabezpečení národní jsoucnosti jeho pro celé dva věky; a národ ten neměl by s hrdostí, neměl by s vděčností pohlížeti k němu po všecken čas svého trvání?

Roztržena budiž neblahá ta rouška, kterouž závistná ruka cizí po dvě stě let zakrývala největší slávu naši, roztržena budiž na vždy, aby celý národ náš pro všecku budoucnost zříti mohl opět ve vznešenou tvář osvoboditele i oslavitele svého.

(Rouška spadne.)

Veřejně, Mistře Jene Huse, před celým světem hrdě nazýváme Tě svým, i chceme památku Tvou ctíti a slaviti, pokud trvati bude jmeno české. Nedbáme toho, zdali jiní Tě kaceřují, aniž více třeba nám staviti Tě v řadu svatých. Víměť, že jsi největší chloubou naší, ozdobou veškerého Slovanstva i světlou hvězdou celého člověčenstva. Vejdiž v chrám oslavenců našich a v jich přední řadě zaujmi místo! — S Tebou zároveň pak voláme nyní v střed našich nejslavnějších též šlechetné přátele Tvé Mistra Jeronýma Pražského i Mikuláše z Husince, i voláme všecky, jichž jmena zaskvěla se v zahájené Tebou nejskvělejší době dějin českých. A hle, jeví se již velerek a nepře-

možený vítěz náš Jan Žižka, tvůrce nového umění válečného, obhajce vlasti a postrach našich nepřátel, a za ním oba Prokopové, proslavení vojevůdcové vítězoslavných bojovníkův božích. Vstupujeť moudrostí a rekovností proslulý král náš, velký Jiřík Poděbradský s přítelem a důvěrníkem svým Mistrem Janem Rokycanou. Přicházíť pak Jan Chelčický, v dalece vzdálenou budoucnost zírající věštec nového zřízení společnosti lidské, i zavírá řadu slavných velký náš Jan Amos Komenský, hvězda to večerní vyhaslého lesku slávy národa našeho.

V jak světlém kruhu jasných paprsků slávy nejvyšší září tu pojednou jmeno Tvé, národe český! Pozoruješ nyní, kam dřívější byla zmizela světová sláva Tvá, kam úcta ostatních národů k Tobě?

Národ, jenž nectí zasloužilých mužů svých, sám cti hoden není. Národ, jenž neslaví velkých mužů svých, sám vlastní maří slávu svou. Národ, jenž zapomíná svých veleduchů a bohatýrů, sám v temné vrhá se zapomenutí u národů ostatních. — Nečestné takové zapomenutí po více než dvě stě let neblahým bylo osudem naším. Minula však ona doba a nevrátí se více. Dnešního dne, národe český, oslavením památky jednoho velikána svého, oslavením 500leté památky narození nesmrtelného Jana Husi, sám navracuješ sobě dlouhou řadu mužů slavných, sám navracuješ sobě slavnou minulost svou, sám navracuješ sobě vážnost a úctu všech národů osvícených. — Znovu krev slavných předků proudí ve všech žilách Tvých, znovu po příkladu jejich mužně a neustupně hájíš nepromlčitelného svatého práva svého i vlasti své, znovu obracejí se k Tobě uznání plné zraky veškeré vzdělané Evropy. V tomto znamení, národe českoslovanský, v znamení vítězství otců Tvých již svítá Ti nová nadějné budoucnosti zora, v znamení vítězství otců svých i Ty slavně zvítězíš!

VIII.

ŘEČ

při slavnosti Hněvkovského

v Žebráku dne 29. června 1870.

Co přivábilo Vás sem, Vy tisícové lidu českého? Proč přemnozí z Vás dalekou vážili jste cestu v klidné toto místo, jež nic nevídaného nemůže vykázati Vám na odiv, jež nižádné nadobyčejné nemůže poskytnouti Vám zábavy? Proč napnutě všech Váš zrak tkví na skromném tomto domku, jenž nchonosí se zvláštní nějakou vzácností umění stavitelského, jenž nestkví se oslňující nádherou velkolepého paláce?

Či snad neprůhledná rouška na domu tom zakrývá kouzelný ten magnet, jenž neodolatelnou mocí táhne k sobě srdce Vaše i srdce Čecha každého? Nechť tedy objeví se nám odestřen, nechť přímo naň pohlížejíce, poznáme příčinu kouzelné moci jeho, nechť zmizí rouška tajuplná!

(Rouška spadne z pamětní desky.)

Hle, tu v památné desce zlatoskvoucí znamenáno literou: „Zde narodil se Šebastian Hněvkovský dne 19. března 1770.“

A k vůli památné této desce přispěli jste všickni sem v tato místa? K desce té snad obrací se dnes mysl i nepřítomných synů a dcer veškerého národa českého?

Kdo že byl Šebastian Hněvkovský a co provedl tak velkého a slavného? Tak asi z mnohých stran budou se tázati

nás, i pohleděmež tedy celý jeden věk nazpět, a odpovězme na onu otázku.

Sto padesáte let bylo minulo, co národu českému smrtelná zasazena jest rána na Hoře Bílé. Sto a padesáte let již krvácel národ náš z rány té, a vrahové jeho s katanskou pochutí neustále ji rozrývali, aby nezacelila se dříve, než by poslední krůpěj krve vycedila se z těla raněného.

A když v raněném i na smrt stýraném přece ještě jevily se známky života, když sem tam ozývaly se ještě vzdechy zmírajícího, tu katané jeho vráželi mu v ústa rouby z dřeva dubového, a nelítostně dusili jej, aby nebylo více slyšeti ani jediného vzdechu jeho, ani jediného vzdechu českého.

Zatajil se dech tak nelidsky mučeného, a již mučitelé jeho s ďábelskou rozkoší prohlašovali jej za mrtvého, již co mrtvolu kladli jej v pustý hrob, za kterýž připravili mu vlast jeho dědičnou; již v mysli své na hrob ten valili kámen, jenž na věky by jej zavřel. V tom však z širého hrobu toho zabraňující ozval se jim hlas: „Odstuptež, neboť neumřel, jejž chcete pohřbíti!“

I posmívali se vražední ukrutníci hlasu výstražnému, avšak hlas ten dvoj-, troj-, sto- i tisíceronásobnou silou začal doražeti v ucho zatvrzelých, až konečně po všech vlastech českých zahřmělo jednohlasně z pěti milionů úst: Neumřelť národ český, žije a bude žít na věky!

Nyní teprvé vrahové, hrůzou pojati, zarazili se v hanebném počínání svém. I vzpřímil se proti nim za mrtvého již prohlášený národ český, a co den dával i dává jim pádnějších důkazů živoucnosti své.

Kdo však byl to, jenž první hlasem svým opřel se násilnému pohřbení národa svého? Kdo byl to, jenž první hlasem svým k společnému odporu povzbudil jiné, jichž počet pak vždy víc a více vzrůstal, až konečně celý vztýčil se národ?

Byl to muž, jehož jmeno stkví se na této desce, a jehož památku dnes oslavujeme: byl to Šebastian Hněvkovský.

Zoufalá, v plném smyslu zoufalá to byla doba pro národ náš, když Hněvkovský spatřil světlo tohoto světa, když co ohnivý jinoch zasvětil se službě zbídnělého národa svého, a když co muž věrně a neohroženě trval v nesnadné službě své.

Jen co chlapec v obecné škole zdejší zastihl ještě mateřský svůj jazyk co jazyk vyučovací. Sotva však vstoupil do škol latinských, vyšlo již nařízení otcovské vlády vídenské, že jen Němec je povolán k vyššímu vzdělání, a že tudíž v latinských i vůbec vyšších školách jazykem vyučovacím musí být jazyk německý. Pravé to štěstí, že mladý Hněvkovský v domě otcovském a ve škole obecní napojil se neuhasitelnou láskou k jazyku otcovskému, neb v dalších studiích svých v Praze slyšel jej jen tupiti co řeč nevzdělanců, surovců a porobenců.

Či nezná každý z nás podnes ještě dosti četné zbytky bídných oněch troupů v Praze i v mnohých městech venkovských, kteříž, pocházejíce z otce českého i matky české, cizí jazyk německý považují za cosi slušnějšího a vznešenějšího než jazyk vlastních rodičů svých?

Minulať ovšem doba zpotvořené této chátry, a kdekoli nyní ještě objeví se nám blbá taková tvář, s opovržením a s ošklivostí odvrátíme se od ní, neb stojí psáno, že z kořene vyvrátiti a do ohně hoditi se má strom, jenž uschnul, a opět stojí psáno, že vyplivnouti má se z úst, co je vlažného. Tak ale nesmýšlelo se za doby Hněvkovského.

V úřadech tenkrát již výhradně panovala samospasitelná němčina. Z vysokých i ze všech středních škol, ba i z obecních škol v Praze a všech větších městech český jazyk naprosto byl vyloučen, a v těchže čelnějších městech jazyk německý panoval neb aspoň převládal již i v chrámu Páně.

Nezbývalo než uvésti němčinu také ještě do škol a chrámů vesnických a hrana, jimiž vyzvánělo se již národu českému, nebyla by jej probudila více k novému životu, alebrž byla by mu na věčné časy odzvonila nad hrobem jeho.

Jakéhož divu, že za takových poměrů veřejných opovrhovalo se jazykem českým i v životě společenském a veřejném?

A v této době nejhoršího úpadku jazyka i národa českého Hněvkovský konal studia svá v Praze, a s vrozenou svou láskou pro vlast i národ a pro jazyk svůj otcovský octnul se sám a sám, nemaje nikoho, kdo by s ním cítil, nemaje nikoho, kdo by mu pomohl zastaviti hrozící národu zkázu a záhubu.

Nezoufal však a nenalezaje žádných obhájců opuštěného národa svého, hleděl jich vzbuditi a získati. V mladistvém zá-

palu srdce svého horlil mezi spolužáky svými pro svatou věc národní, a v krátce již nestál sám, i stáli s ním v přední řadě krajané jeho, bratří Vojtěch a Jan Nejedlý i rodák Puchmayer. Společně nyní ujali se všickni velkého díla národního, i snažili se především, oživiti znovu hynoucí literaturu českou. Jaké však bylo ustrnutí jejich, jaká to rána pro nadšené mladíky, když hodlajíce tiskem vydati prvotiny vlastenecké musy své, žádali proslulého jazykozpytce českého, Dobrovského, za mravní podporu jeho, a když tento, místo aby radostně byl uvítal nové a tenkráte velevzácné buditele odumírajícího národa českého, přímo jim radil, aby nechali raděj toho veršování v češtině, poněvadž prý čeština už beztoho nemá žádné budoucnosti. Suď tedy, národe český, suď dle toho sám, jak hluboko již stál jsi v zemi, kdež takový výrok o budoucnosti Tvé učinil nejslavnější jazykozpytec Tvůj vlastní. Zároveň ale rozhlédni se, kde a jak stojíš nyní, a zajásej z plna srdce svého, zajásej v hrdém vědomí toho, co velkého, ba zázračného provedl jsi sám na sobě!

Zdaž však slavil bys nyní velké vítězství své nad smrtí, kdyby osud Tvůj byl býval ponechán zmalátnělým rukoum zkostnatělých učenců, jakým byl Dobrovský, jenž sestavoval kostru jazyka Tvého jen proto, aby na věčnou památku místo nápisu postavil ji na náhrobek Tvůj? Kde byl bys octnul se, kdyby jará, ohnivá ústa mladších synů Tvých nebyla přilnula ke rtům tvým usinalým a kdyby horoucím líbáním nebyla vdechla Ti jiskru nového života?

Nedalť mladší syn Tvůj Hněvkovský odstrašit se bezcitným výrokem staršího bratra Dobrovského. Setrval pevně v předsevzetí svém i dodal také zaraženým poněkud soudruhům svým dobré mysle, tak že šťastně se jim podařilo, položiti základ nové literatury české, a símě, jež rozsévali literarními plody svými, nepadlo na půdu mrtvou.

Majíť pak zajisté spisy jejich neocenitelnou a věčnou zásluhu tu, že byly prvním ohrožením nepovolaných hrobníků národa našeho, že byly prvním, důrazným osvědčením, že národ český žije a žíti chce.

Nesplnilo se proroctví učeného mudrce, splnilo se svědectví, jež o národu svém vydal nadějeplný, nadšený syn jeho Hněv-

kovsky, a národ ten stojí nyní zde v plném vědomí živoucnosti, v plném vědomí moci své.

Podnes arci ještě musí tuhý vésti boj s odvěkými odpůrci svými, avšak boj ten nemusí více podstupovati jen jeden neb několik jeho synů z úkrytu a takřka pokradmo. Veřejně a neohroženě nyní celý národ v neproniknutelný postavil se šik za život a za budoucnost svou.

My synové a dcery tohoto národa, jejž před sto léty již chtěli klást mezi mrtvé, my všickni co jeden muž hlasem zřejmým a pevným žádáme nazpět dědictví své otcovské, jež kořistiví někdejší poručníci naši podloudně chtějí si osvojit. My žádáme plné právo jazyka svého, plné právo vlastí svých, a na spravedlivých těchto žádostech svých chceme a budeme státi všickni až do posledního dechu života svého.

I zvítězíme, neb než bychom žili co brav ovcí na jatkách jen tak z milosti lecjakých nenasytů na tak dlouho, až nabudou síly a chutě spolknouti a strávit nás, nechceme raději žíti, chceme raději zhynouti v tu chvíli, a proto že tato je pevná vůle naše, zvítězíme a musíme zvítězit.

Že však zvítězí národ náš a že bude žít, toho zásluhu v přední řadě mají zajisté oni mužové, kteříž nedali mu umříti, a mezi nimi oslavenec náš Hněvkovský.

Nebylť on duchem světoborným, nebyl veleduchem vědy, nebyl bohatýrem umění; byl však bohatýrem věrnosti a lásky k vlasti a národu.

Věřilť v živoucnost národa svého, když tento sám již nad sebou zoufal; s láskou celého srdce svého lnul k národu svému, když co bídného lazara vrhal jej od sebe celý svět a skoro vesměs štítily se ho vlastní děti jeho; žil a zemřel v nezvratné naději, že národu našemu vrátí se opět bývalá jeho sláva. A proto národ náš ve vděčné chová a vždy chovati jej bude památce, proto i my zde slavíme dnes stoletou památku jeho narození, a proto památce jeho zasvěcujeme desku tu, jmenem celého národa volajíce:

Věrnému synu a neunavně vytrvalému buditeli národa českého, milému bratru našemu Hněvkovskému sláva!

